

ČASOPIS SPOLEČNOSTI PŘÁTEL STAROŽITNOSTÍ ČESKÝCH V PRAZE.

Časopis vydáván jest pouze členům Společnosti a to zdarma. — Expedice
jest na Král. Vinohradech, Hálkova tř. č. 68. nové.

Číslo 1.

Vydáno v březnu 1895.

Ročník III.

Hlavní oltáře děkanského chrámu v Lounech.

Píše Dr. *Bohumil Matějka*.

K nejvelkolepějším památkám svého druhu v Čechách náleží jak ohromnými rozměry tak bohatým provedením zajisté barokní oltáře chrámu lounského, kteréž proto již dávno vzbudily veřejný zájem; méně povšimnuty však zůstaly velice zajímavé původní modely těchto oltářů, které r. 1701. od umělců v práci se uvazujících předloženy byly magistrátu lounskému ku posouzení a které nyní se chovají v městském museu lounském. Zajímavé listiny, nalezené v archivu téhož města výborným znatelem památek lounských Ant. Merzem,¹⁾ přispějí zajisté dobře k poznání celého postupu práce a ku poznání tehdejší doby vůbec; bohužel jsou velice neúplné a zcela scházejí zvláště konečné účty skutečného provedení.

Roku 1700. dne 4. února doporučuje hrabě Sternberg magistrátu lounskému, jako již před 4 lety, sochaře Jeronýma Kohla ku provedení hlavního oltáře. O dva dny později dne 6. února r. 1700. píše tento umělec vlastnoručně slavnému magistrátu, že mu již před 4 lety přislíbeno bylo provedení oltáře, kdežto nyní se doslýchá, že práce ta objednána bude u někoho jiného; prosí tedy, by mu na základě doporučení odevzdána byla, a slibuje, že ji provede za lacinou cenu jako kdo jiný v umění sběhlý. Téhož roku 4. listopadu posílá malostranský malíř Kristian Sebastian Dittmann do Loun modely oltářův a rozpočet, který pro zajímavost doslovně přikládáme:

Verzeichnus der Unkosten aller 3 Altar so Indrim aufgesetzt worden.

Erstlichen. Der grosse Altar betreffend hat der Tischler Herr Marx Nonnenmacher seinen Überschlag mir eingereicht, vermög seiner Arbeit das Werk zu fornieren von gutem Holz schwarz zu peitzen, da rein alle die Gesimser was zu der Archidektur erfordert wie das Mudel ausweist, alle Capidel gesims und kasten zuschneiden, betraget dessen Arbeit 2780 fl.

Beide Bildhauer als Herr Hieronymus Kohl und Franz Preys, haben einen Überschlag mir beigebracht vermög des Mudel was anjetzo von ihrer Arbeit gesehen und etwan nicht beigebracht sei, bevor in

¹⁾ Za ochotné podporování při studiu lounských památek vzdávám p. Ant. Merzovi tuto své nejupřímnější díky.

denen Frucht Puschen meist von Früchten als Blumen mit aller andern Zugehör was ihnen zu schneiden kommt, betragt dessen Überschlag . . 2400 fl.

Des Maler Arbeit betreffend, so Herr Christian Dittmann soll machen. Erstlich das grosse Altarblatt Sct. Nicolaus nach dem Mudel oder Skitzi mit guten beständigen Oelfarben, deren in Preis das Loth als Ultramarin bis 12, 15, 18 auch 20 fl. zu bezahlen kommt und rothe hohe Farb die Cran 15 kr. die guten florentiner Lack ein Loth bis 1, 1 fl. 30 mehr und weniger, von diesen viel allhier gebraucht werden ohn der anderen Farben, so in ziemlichen Unkosten wegen darbei langen Arbeit, meist nach dem Leben gemacht werden, so daran wohl verdienet bis 500 fl.

Das obere Blatt vermog des Tischlers Bericht nach, das soll die Geburt Christi kommen, weilen diese Skitzi weit mühsamer als die erste sei, in Betrachtung dessen weil das Blatt kleiner, auch was weniger von Figuren, erachte darin zum leichtesten Preis 300 fl.

Die Goldarbeit betreffend, mit dem darauf kommenden Gold und anderen nothwendigen Unkosten, so ich nach dem genauisten Überschlag weilen in den Frucht Puschen viel Gold und sehr mühsame Arbeit seie bis 3750 fl.

Summa des Altares-Unkosten . . . 9730 fl.

Der Altar rechter Hand Unser lieben Frauen-Himmel-Fahrt. Belaufft der zusammengesetzte Preis vom Maler der zwei Blätter als Vergolderarbeit nebst dem Gold, Bildhauer und Tischlerarbeit vermog des Mudel so sich ungefähr belaufen möge 2750 fl.

Der Altar linker Hand Sct. Johannes. Belaufft ebenfalls mit den zwei Altarblättern, Gold und Arbeit, mit der Bildhauer- und Tischler-Begehren ungefähr bis 2630 fl.

Belanget des Tabernakl, wann solcher nach dem vorgezeichneten soll gemacht werden, als mit Kindeln, sitzend, stehend und kniend nebst den Säulen, Capitelen, Ciraten, was nothwendig darbei zu machen und zu sehen sein wird, so daran zu verdienen kommen wird 470 fl.

Was die Arbeit zu vergulden sein werden, kann nach dem Augenschein der verfertigten Arbeit verdingt werden, und vorhero nöthig der Unterschied wegen der Säulen ob solche mit unterschiedlichen hohen Farben nebens dem Gold sollen gefasst auch was in die einwendige 4 Nischen zu kommen belieben werden, den Preis die Arbeit darum besten geben kann.

Datum Klein Stadt Prag, dto 4. gbris 1700.

Christian Dittmann, Mahler.
 Marcus Nonnenmacher, Hoffschler.
 Hieronimo Kohl, bildthauer.
 Frantz Preihs, Pilthauer.

Christian Dittmann z Lawenšteinu zemřel však ještě r. 1700. a již 10. ledna r. 1701. zavazuje se malíř Jan Schummer kontraktně v provedení obrazů určených rozpočtem za 800 zl. Téhož dne uzavřel Jeroným Kohl smlouvu, dle níž měl obdržeti za svou práci 2800 zl. Asi současně byl sepsán kontrakt s Nonnenmachrem na 2600 zl. Litovati jest velice, že originály kontraktů s jednotlivými umělci se nezachovaly neb aspoň nejsou známy. Datum a obnosy zde jmenované známe jen z udání Dlabáčova slovníku umělců.

Dne 22. května r. 1702. oznamuje Markus Nonnenmacher městské radě lounské, že Schummerovi odevzdal 50 zl. S tímto umělcem nepohodila se však městská rada dlouho; obraz, který Schummer poslal ještě téhož roku do Loun, nelíbil se, takže nebyl ani přijat. Dne 22. října 1702. píše Nonnenmacher, Preiss a Kohl slavnému magistrátu, že z dopisu v nepřítomnosti Schummerově se dověděli, že na jeho obraze Nanebevzetí Panny Marie nalezeny byly nějaké nedostatky a

chyby. Jan Schummer byl jim prý za nemoci zemřelého Dittmanna velice doporučen, a oni neznají žádného lepšího malíře, který by za takovou cenu provedl řečenou malbu; v celém velkém světě nenalezne se umělec, jehož práce všem by se líbily.

Schummer byl v tu dobu právě v Kartouzích, v Cholticích u Jičína, kde prováděl nějaké malby. Jakmile se vrátil do Prahy, psal dne 7. listopadu r. 1702. do Loun, že ku svému velikému podivení a k nejvyšší diskonsolaci se dověděl, že mu někdo obraz v Lounech zhaněl, a že by se byl nikdy nenadál místo očekávané veliké slávy takového zhanobení svého umění; nebyl by tu práci za tak malou cenu ani převzal, což učinil jen s ohledem na ovdovělou paní Dittmannovou. Jestli nějaký ignorant, který snad vůbec umění nerozumí, obrazu nějaké chyby vytýkal, bylo by mu velmi milo, kdyby výtky ty se mu oznámily, aby je mohl dáti posouditi zdejším znalcům; nejlepší umělci pražští obraz viděli, aprobovali a takovým shledali, že za tak lacinou cenu by ho nemohli namalovati. On si troufá obraz, který mu jen ku pohanění jeho vrátili, zde v Praze kdykoli za tu cenu, ba i draže prodati. Žádá konečně magistrát o jmenování toho hance, aby se mohl ohraditi.

Ostatní práce zatím rychle pokračovala. Dne 28. června r. 1703. oznamuje František Preis, že bude po žních s prací hotov a dne 27. srpna r. 1703. žádá již o zaslání 5 velkých vozů na veliké círáty a na 3 sochy, jelikož je již většinou hotov; pro Jeronýma Kohla žádá také asi o 4 vozy a slibuje, že s věcmi osobně pojede ven.

Také Schummer byl již hotov se svými obrazy, neboť píše lounským dne 22. února r. 1704., že již před několika týdnů žádal, aby si poslali pro obrazy, ale že nedostal odpovědi; obrazy mu nyní překáží v dílně a potřebuje peněz. Po roce dne 12. srpna r. 1705. píše o zbytek 50 zlatých, ale ani tu ještě nebylo mu vše zapláceno. V listě ze dne 5. prosince r. 1705. diví se J. Schummer, že mu magistrát nechce vyplatiti posledních 25 zl., až bude celý oltář hotov. On svou práci dokončil a slíbil, pakli obrazy při postavení utrpí nějakých malých poškození, že je opraví; práce truhláře a řezbáře pak může trvati ještě několik let. Ale magistrát lounský nevyhověl ani těmto stížnostem, neboť 2. června r. 1706. Schummer ještě jednou žádá o zaplacení malého zbytku toho.

Dne 28. června r. 1706. Kohl a Preis žádají o povoz, aby mohli jeti do Loun, jelikož Nonnenmacher bude za 8 dní s prací hotov. Téhož roku byly hlavní práce bezpochyby dokončeny, neboť 9. ledna r. 1708. vyjednává týž truhlář o změnu na tabernaklu, a 12. března r. 1708. Markvart z Hrádku doporučuje již někoho k pozlacovačské práci. Ačkoli tato byla pojata se značným obnosem do rozpočtu, nedošlo k ní ve skutečnosti nikdy, takže oltáře lounské podnes zůstaly tak, jak vyšly z dílny řezbářů, což jim dodává zvláštní zajímavosti.

Tolik víme z písemných zpráv, které snad bude lze časem doplniti, až bude lounský archiv uspořádán.

(Pokračování.)

Vodník na Lomnicku.

Podává *Josef Petrák*.

V I. ročníku Č. L. vypisuje Josef Košťál, co o vodníku sám sebral na Bydžovsku, nebo čeho se o něm prameny písemnými dopátral z jiných krajů Čech a Moravy. Dodáváme-li k důkladnému tomu pojednání několik řádek, činíme tak proto, abychom jednak ukázali, že mínění p. pisatelovo o vodníku dotvrzují i pověsti na Lomnicku, jednak abychom doložili, v čem se doplňují nebo různí.¹⁾

V našich pověstech vyskytuje se vodník jen poblíž hlubších vod, v řece Olešce, v tůních potočních, v rybnících — nikdy ve studních. Udělá se čímkoli, jen ne bílou holubicí.

Oproti poslednímu tvrzení zaznamenáváme, že za svého mládí matka staré Brožky pásla u struhy (jalový potok) blíže lávky dobytek. Tu vidí po louce pobíhati holuba; chytila ho a hladila. Najednou jí vyskočil, a hop! do vody. Brzy po té utopil se jí bratr. (Bělá.) Nejčastěji objevuje se v podobě černého psa, černé kočky, někdy červeného telete, hříbátka i zajíce. Také mívá podobu lidskou: malého hošíka, chlapce s proutkem nebo na koni, malého mužika, velikého člověka, myslivce na koni. Někdy přijímá i podobu určitou.

Mizeráv dědeček pomáhal jako hoch při svážení mandelů. V potoce u Chochovky byl malý vodopád. „Dyš sem tak po poli popojížděl,“ vypravoval dědeček, „viděl sem na kameně, co z něj voda padala, hoch, kerej si proutkem do vody pošlehlával. Hoch se mně zdál známěj a začal sem na něj křičet: „Josko Pokornýho!“ Ale Joska se neozval. Volal sem eště: „Josko Pokornýho, co tam děláš?“ Otec rounal na voze mandele a ptá se: „Na koho to voláš?“ Povídal sem, že křičím na Josku Pokornýho u vodopádu a při tom sem se ohlídl na vůz. A dyš sme se znova k vodopádu poďvali, neviděli sme tam ani já ani otec nikoho. Eště ten den ptal sem se u Pokornejch, a přesvědčil sem se, že Joska nikde nebyl; byl pořád doma.“ (N. Ves.) — Stará Císařka byla jednou u Máků na pobytí. Když odcházela, chtěl ji Prokop Máků vyprovodit. (Ona byla jeho teta.) „Prokope, ty se mnou nepudeš,“ povídá Císařka, „už je pozdě večír, a já se s tebou nebudu zas vracet domů.“ Šla tedy sama. Pospíchala a neohlédla se až u Zelenků v ouvoze. Najednou uviděla Prokopa, jak za ní cupe. Pustila se do něho: „Ty kluku, přeci za mnou deš?“ Ale on toho nedbal a běžel za ní až k řezníkovi Cermanovi pod kostelem. Tam vyskočil na stupně u domu, dal se přes cestu a před jejíma očima žbluňk! do vody. V potoce se smál. Později se přesvědčila, že Prokop za ní nešel. Byl to hashrman. (N. Ves.)

Ať je vodník té nebo jiné podoby, vždycky schází mu dolní pysk, a proto „cuple“. (Také Košťál mluví v pojednání svém o „hu-

¹⁾ K této stati užil jsem materiálu, jež při sběru národopisném snesli pp. kolegové: Riegl z Bělé, Šulc z N. Vsi, Hlaváč z Košova, Kníže z Libuně a Matoušek z Kotelska. — Č. L. = Český Lid.

hňavém“ hlase.) Mlynář Tůma vypravuje, že „párkrát“ slyšel od Suchardova dědečka, jak jednou vracel se z Libštátu a za druhým bělským mlýnem uviděl na cestě chlapěčka. „Byla tenkrát hezky hrubá voda. Chlapěček ho prosil, aby ho přenes přes láuku, že se bojí, aby nespád. Von ho přenes, a dyš byli na druhý straně, poudá chlapěček takle čuplavě: „Ješlipak víš, kohoš neš? Já šem haštrman; neš haštrmana!“ Zasmál se a skočil do vody. Tohle mně dědeček párkrát vyprávěl,“ dokládá mlynář Tůma, a dycky dodal: „No, snad bych ti to neřek!“ (Bělá.)

Velmi často sedává vodník na lávce.

U Jínovy lávky (Bělá) býval také hastrman. Sedával na ní v podobě hošíka a nenechal nikoho, zvláště ženské, přejít. Je-li psem, má nohy na lávce natažené, uši „plandatý“ (dlouhé, schlíplé) a oči mu svítí jako granáty. (Bělá. N. Ves.)

Než vodník do vody skočí, vždy se nějakým způsobem ozve: zasměje se, zachechtá, „zapláská“ rukama, zašteká, zařehtá a pod. Má-li podobu lidskou, tu šat nápadných barev kryje jeho tělo: zelený fráček, z jehož levého šosu voda kape (Bělá), červené kalhoty, zelená čepička, nebo strakatý oblek s rolníčkami (Libuň); u ženy vodníkovy červený šátek na „babku“ uvázaný. Dává se viděti i za dne, nejčastěji však za soumraku, po klekání, o půl noci. Jen málo kdy bývá povahy mírné, dobrácké. Takového dobráčka mívali v Kotelsku, kdež vídán byl u hořeního potrubí, jak na vrbách se sluní, nebo na břehu povaluje. V zimě chodíval se ohřívát k Drahoňovským. Míval červenou čepičku, dlouhý, zeleně šedý kabát a stále prý plakával. Zlého nikomu nic neudělal.

Obyčejně je zlostný, popudlivý, mstivý.

Ducháček, sedlák ze Syřenova, šel jednou do mlýna v Brodkách pozeptat se, má-li semleto. Bylo to na večer s klekáním. Přijde k lávce, co vede přes struhu, a vidí tam sedět velikou černou kočku. Chtěl ji zahrnat. Když se však marně namáhal, povídá si rozzloben: „Zatr . . . mrcho, jesli pak se mně ty vyhneš, nebo já tobě?“ Pokročil na lávku, kopnul do kočky a chtěl jíti dál. Kočka ho však chytila za nohu a stáhla do vody. Jen s namáháním se vyškrábal, při tom na břehu všecky olšičky polámal. Do mlýna již nešel. Cestou domů slyšel v olšovi chechtot, jakoby se mu někdo posmíval.

„Můj nebožtík otec,“ vypravuje stařena Rudišová, „povídal, že šla jednou z Lomice (Lomnice) náká holčice. Byla tam snad u strejce, a už na večír šla domů. Teprová pod městem dostala strach a bála se k Nový Vsi. Vrátila se do Lomice a plakala. Tenkrát tam na kraji vostával nákej řezník Klepal; ten byl venku a ptal se jí, co pláče. Povídala, že se bojí domů. Tak s ní Klepal šel. Byl to hodnej člověk. Dyš přišli do toho záhybu v lukách, co je tam teď ten lom, a přešli potok, tu najednou stál před nima velkej černej pes; voči se mu jen svítily. V tu chvíli je k Nový Vsi pustil, ale dyš šel Klepal zpátky, dal se pes do něj, škrtil ho, dusil a tahal do vody. Klepal se mu sice ubránil, ale udřel a utahal se s ním tak, že se doma složil a za krátkej čas umřel. — Byl to hastrman.“

Nejen že se vodník udělá, čím chce, on umí prováděti i jiná kouzla. Skotáci hnali na louku dobytek. Tam se jim objevil chlapeček v červeném obleku. Když mezi stádem potancoval, v okamženi vyrost, že byl tak veliký jako olše. Dobytek se „rasil“, a skotáci se tak lekli, že ihned hnali domů. (Bělá) Po hladině vodní chodí jako na pevné půdě (Sytová na Jizeři), jindy zase kráčí po strmém břehu podél potoka kolmo k šikmé ploše. (N. Ves.)

Objevení se vodníka bývá i u nás předzvěstí nějakého neštěstí, obyčejně smrti utopením (viz Košťál: Vodník atd.), k čemuž stačí dosti malá kalužinka. Nad splavem Hozákova mlýna viděli lidé po kolik dní běhat hříbátko. Povídali si hned, že je to hasrman, a že se někdo nejspíš utopí. V několika dnech utopil se Korbelař. (Bělá) U „ohrady“ blíže č. 176. běhalo jednou k večeru červené tele. Dva lidé je honili, ale chytit nemohli. Najednou se jim ztratilo, jakoby zmizelo. „Potom na druhé den,“ vypravuje Mizera, „utopila se tam náká holčička, nevím ani, čím to byla, ani jak byla velká. Našli ji obličejem v kalužince, a víc tam ani vody nebylo, než co by mohla tam obličej položit. — To tele, co před tím dnem večír honili, byl nejspíš hasrman a ztratil se jim teda do vody.“ (N. Ves.)

Chytit dá se vodník jediné provazem z „lejší“. Z toho udělá se oko, jež se hodí vodníkovi na krk. Tak zbavil se ho jeden mlynář v Bělé, u něhož vodník se svými dvěma dcerami bydlil a strašil. Když se vodník ze mlýna stěhoval, „měl toho dvanáct for!“ (vozů). Tato zmínka o veliké zámožnosti vodníkově shoduje se s „ohromnými poklady,“ o nichž mluví Košťál v Č. L.

Vodník dá se snadno zažehnat. Sedí-li na lávce, nechť je člověka pustit, tedy má říci: „Chval každý duch Hospodina!“ On řekne: „Chval, já nebudu“ — a skočí do vody. A je pokoj; ani žádná hrůza na člověka nepříjde. (Tampel.)

Nepřátelství a mstu mezi vodníky (Košťál: Vodník atd.) zná také náš lid. Soused jeden šel o zeleném čtvrtku do lesa tábořského na „březi“. Když u rybníka („jezero“ lid mu říká) vylezl na břízu, slyší pojednou koňský dupot. Ohlédne se a spatří myslivce na koni. Ten mu poručil, aby hned slezl se stromu, Soused třásl se jako osyka, ale neposlechl. Myslivce zaklel a svůj rozkaz přísněji opakoval. Tu teprve soused slezl a bázlivě obrátil se k myslivci, očekáváje notný výprask Kouká, kouká — ale myslivce nepoznává. Neznámý hodil mu uzdu a poručil, aby koně nepouštěl, pokud budou na rybnici červené vlny. Pak se obrátil a rovnou do rybníka. Jakmile se voda nad ním zavřela, dělaly se na „jezeře“ krvavé vlny čím dál větší, slyšeti bylo hukot, křik a nářek jako lidský. Kůň spínal se, že ho měl tatík co držet. Za hodnou chvíli se to trochu utišilo. Na „jezeře“ objevily se bílé vlny. Tedy tatík koně pustil. Ten běžel přímo k „jezeru“. Jak tam skočil, vše rázem se utišilo. Tatík stál nad tou příhodou jako omráčen. — Byl prý to vodník z rybníka, co byl u Zámeze, a šel se pomstít vodníkovi, který byl v „jezeře“. (Košov.)

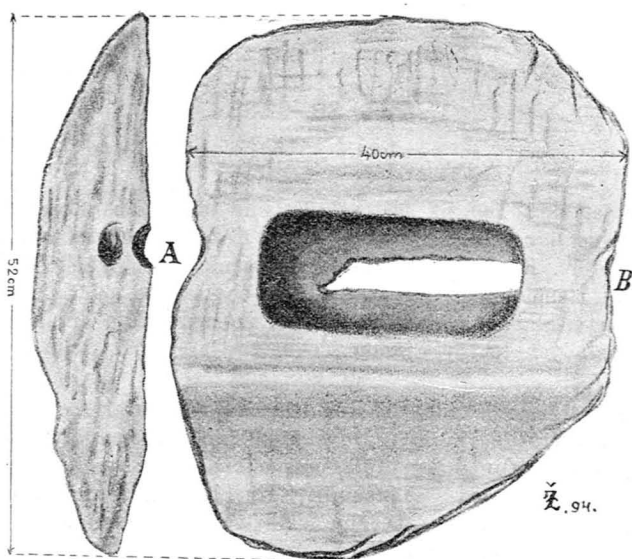
Poklad na předhistorickém hradišti „Věnci“.

Napsal J. V. Želízko.

Již delší dobu chystal jsem se ku systematickému prozkoumání předhistorického hradiště „Věnce“ čili „Pržma“ u vesnice Elčovic, druhé to stanice dráhy od Volyně. Nad samou stanicí elčovickou vypíná se tento mohutný vrch, hustě lesem porostlý, a za půl hodinky lehce dojdeme jeho vrcholu.

Loni na počátku dubna započal jsem částečně s prací za vydatné pomoci tamního učitele p. Kleinschmieda, kterýž ihned po mém příjezdu do Elčovic zpravil mne o nálezu kamenného „víka s kasy“, kteráž prý jest zabrabána na „Věnci“.

Prohlédl jsem kámen ten, který při kácení lesa pod mechem akrytý od dělníků nalezen byl. Myslil jsem nejprve, že mám před sebou obětní kámen, ale ohledav doma postranní dva důlky A - B, jak průřez ukazuje (obr. 1.), shledal jsem, že jest to drtidlo na obilí, primitivní mlýnek, jaké pravidelně nacházíme na hradištích našich.

Obr. 1. Kamenný mlýnek nalezený na hradišti „Věnci“.
Kreslil J. V. Želízko.

Mlýnek zhotoven jest z hrubozrnné žuly, jest 52 cm. dlouhý a 40 cm. široký. Prostřední prohlubeň jest 24 cm. dlouhá, 16 cm. široká a asi 8 cm. hluboká. Nepravidelný nyní otvor, jímž obilí propadávalo, povstal buď zvětráním nebo větším úderem, a ježto prohlubeň u dna má slabou stěnu, jistě náraz nebyl veliký.

Zajímavo jest, že lid, dověděv se o nálezu, ihned vytasil se s domněnkou, že to nebude nic jiného nežli víko od pokladny, která prý jest ukryta na „Věnci“ ve skalách.

O pokladné té lid okolní vypravuje takto: Klíče od ní lze vídati za noci; poletují po lese jako ohnivá světélka.

Kdysi šla přes „Věnc“ pozdě na večer stará žena z Budilova z čís. 7. — vesnice to na druhé straně „Věnce“, přes který do ní cesta vede — a tu také zřela před sebou světélkující klíče, které chtěla lapit. Ale tyto hleděly uniknouti. Leč žena nemeškala, uchopila jeden z klíčů a také jej šťastně utrhla. Klíč ten chová prý se dosud v Budilově v č. 7.¹⁾

Poklad na „Věnci“ prý zmizel, a nenajde jej nikdo jiný než mládenec, který zorá celý ten vrch dřevěným pluhem, do něhož budou zapřaženi dva volci celí černí s bílou lysinou na čele. Volci ti musí býti od jedné krávy stejně zbarvené.

Hradiště zkoumal před časem p. prof. Dr. Woldřich, a v těchže místech, kde on, i já jsem kopal. Výsledkem toho byly charakteristické střepy typu hradištného. Jakmile pokročím s prací, neopomenu podati v tomto časopise důkladnou zprávu.

Vrať se zase!

Vypravování výměnkářovo, podává *Ad. Schuster.*

Zle je, zle. Teď již nedosáhnou lidé takového věku, jako dosáhli ještě moji rodiče. Ale není divu. Každý chce všemu rozuměti, a nerozumí nic. Každý chce být učeným, a nic neví, zvláště ti doktoři. Pro každou nemoc mají léky, ale žádné nedovedou vyléčit. Vyléčí-li, zůstanou ty lekvary v člověku a působí, že nedosáhne dlouhého věku. Za mých mladých let bylo jinak. Tehdá rostla rostlina, říkali jí „Vrať se zase!“

Ztratil-li někdo zdraví, stonal-li, snědl kousek rostliny té, a zdraví se mu vrátilo, ať bylo člověku jakkoli. Zlámaniny potřeboval se člověk tou rostlinou jen dotknouti a ona srostla. Na „nohojed“ se přiložila a „nohojed“ se zahojil. Tamhle v Luži byl živ nějaký žid, k tomu chodili si dávat zuby trhat na mnoho mil z okolí. Jen se dotkl tváře — ani ne zubu — rostlinou „Vrať se zase!“ a zub vylítl sám z úst, a kdyby to byl zub ne druhý, ale třebas i třetí, narostl zase. Zde u Tuněchod pod Vescem podél Chrudimky rostla ta rostlina na lukách.

Sekáči sekali a najednou břínk, kosa ve dví. Hledali, hledali, oč se rozrazila, ale nikde ani kamínku, jen na zemi malá rostlinka, a to byla „Vrať se zase!“ — Škoda, že se na tu rostlinu dost nepa-

¹⁾ Bylo by zajímavé zjistiti, byl-li tam snad vykopán a ze které asi doby pochází.

matuju, jak vyhlíží. Ona roste jistě dosud, ale lidé již jí neznají. Nemusil bych už ty nohy tak za sebou tahat. Ta by mně jistě pomohla. —

K pamětem o sklářích v Pojizeří.

Podává J. V. Šimák.

(Pamětní kniha města Turnova z r. 1643. list 59—62.)

Roku 1649. 6. prosince předstoupil urozený Jan Preisler, hutník huti Rejdické před purkmistra a radu města Turnova, prose, aby páni vepsali v knihy své listy jeho na huť a vydali mu ověřené přepis. Tím dochovaly se do naší doby tři zmínky o sklářství v severním Pojizeří a některé zajímavé názvy topografické, dnes většinou poněkud ztraceny.

I. 1577. 2. října. Jaroslav Smiřický ze Smiřic vysazuje Pavlu Šírerovi svobodnou huť sklářskou v Rejdicích na panství Navarovském.

Já Jaroslav Smiřický z Smiřic a na Kostelci nad Černými lesy JMC dvoru maršálek v království českém, jakožto poručník strejcův mých a dětí pozůstalých po neb. pánu Jindřichovi z Smiřic a na Skalách dobré paměti etc. známo činím tímto listem přede všemi nynějším i budoucím, že jest se na mne dožádal Pavel Šírer, sklenář poddaný nadepsaných strejcův mejch, abych jemu na huť sklennou, což k ní s povolením mým přikoupil a v jeden statek uvedl, kteráž na gruntech panství Navarovského ve vsi řečené Rejdicích leží, svobodu a propůjčení dal, aby on i budoucí jeho té svobody užití mohli a strejcům mejm i budoucím jejich ty platy a povinnosti v tomto listu položené platiti, držeti a zachovati beze všeho přerušení povinen byl. Kteréžto žádosti jeho slušné nemohl jsem odepřiti a znajíc nadepsaných strejcův mejch lepší v tom bejtí, mocí listu tohoto osvobozuji a propůjčuji, slovo od slova, takto:

Nejprve by tři statky, kteréž podle sebe leží tu v Rejdicích, kdež ta huť vystavena jest až po vobec Volešnickou dolův a na dyl podle rolí, kterouž nyní drží, po potok Příchovský, řečený Ješkrabec, od stezky, kteráž k Příchovicím vede, potokem nahoru až k Hvězdě, po cestu, kterouž jezdí od Sklenařic na Hvězdu a tou cestou dolův až po roli lidí Volešnických a podle těch rolí dolův až do potoka, který z Počátků do Rejdic teče, též s jedním statkem na Příchovicích, který s hutí koupil, s rolemi, lesy, porostlinami, pokudž mu vyměřeno jest, to všecko jak má v jedno uvedeno, na nichž má svobodu na ptáky s lepem, a na Humenci též i na veverice číhati, než dále a blíže nic — Dále ho jemu propůjčuji i budoucím jeho od cesty Příchovské dolův potokem Ješkrabcem po řeku Kamenici a nahoru podle té řeky Kamenice na dyl do vrchův Kamenických až po grunty pánův Rederův, potom na šíř od Kamenice podle grunthův pana Redera po vrchy, kteréž se jmenují Černej, Jeřábovej, Jezera, Bražecký, kdež se počíná Černá Desná, Salaberg, až do vrchu Jizery, kde se počíná, kteráž dělí grunty strejcův mejch s panem Závišem z Újezdce a z Kunic a na Jilemnici, potom dolův Jizerou až po potok Makovský a po meze lidí Sklenařských a Volešnických a v těch místech jsou tito vrchové: Kroupenský, Kamennej, Vrackej, Medinskej, Světlej, Kořenov, Kladskej, Srní, Jeřabicej, Kolářskej, Záruby, Vilandilskej, Hora Buková, Martini, Vražda, Hvězda, a těch jmenovaných hor neb lesův, což by koliv na popel potřeboval, též i smolu strouhati, toho má užití, a jestliže by pak kdo jiné jemu v těch lesích škodu a překážku činiti a popel krádeží páliť chtěl, takového každého kdyby postihl, má moc vzíti a vrchnosti své dodat. Než jinými takovými věcmi, jako myslivostí v šelíjakou, která se vymysliti může a sítími v těch místech těch hor a lesův i s svou čeládkou prázden

býti má a při čeládce své to opatřiti a naříditi, aby po gruntech strejcův (mých) žádné škody nečinili a psy, kteréž přeji domu a dobytku mítí chce, aby jich nepouštěli, než vázali a vodili, aby zvěři nerozháněli.

Jest mu také ode mne propůjčeno a osvobozeno, potok Ješkrabec od počátku toho potoka až do řeky Kamenice, toho on má užiti i budoucí jeho, ryby lapati a honiti k potřebě jeho domovní, též potok, kterýž z Počátků teče, toho aby užíval po vobec Volešnickou, jak se mu líbiti bude.

Jest mu také ode mne propůjčeno a dovoleno, aby sobě mohl mlejn a pilu stavěti a dělati a to všechno toliko k své vlastní potřebě a jinam nic aby neprodával a ve mlejně aby žádnému jinému nemlel, nežli sobě pro potřebu svou a čeládce své.

Cestami, kteráž přes Příchovice do hor jest a z Rejdic mimo Volešnici vrchy přes pole Volešnických k Haraticím i jinými svobodnými cestami, aby bez překážky jezdit i chodit mohl i s čeládkou svou.

Též jemu i budoucím a dědicům jeho propůjčuji, aby víno, pivo, staré k potřebě své domácí kupovati mohl, než na žádný šenk aby ho nekupoval, nešenkoval, anebo prodával, však což by ho s čeládkou svou vypiti mohl, toho mu se nezbraňuje.

Také mu povolují chléb péci na prodej, řez dělati a maso prodávati, sladu od strejcův svých k vaření piva při huti on Pavel Šírer, sklenář, neb dědicové a držitelé statku jeho bráti mají k potřebě své i na prodej, rok od roku, tak jak se tuto píše, na časy věčné povinen jest a pivo při huti vařiti má.

Od téhož jmenovaného statku svobody a propůjčení strejcům svým i budoucím pánům, kteříž by ty grunty a zboží v užívání drželi, on Pavel Šírer, dědicové a budoucí jeho, platiti má a mají v roce půl sedmácte kop grošův a patnácte grošův vše českých, však rozdílně při sv. Jiří nejprve příštím po dání listu tohoto vosum kop dvadceť půl třetího grošův českých a při sv. Havle též vosum kop dvadceť půl třetího grošův vše českých, a tak vždycky každého roku aby ten plat vycházel zoupna na časy budoucí a věčné.

Na potvrzení a zdržení toho pečeti svou vlastní mejm jistěm vědomím k tomuto listu jsem přivěsiti dal. Jenž jest dán a psán ve středu po památce slavnosti sv. Jeronyma, léta od narození Syna Božího, Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista tisícího pětistého seamedesátého sedmého.

II. 1649. 10. Dec. Turnov. — Václav Dentulin, někdy písař semilský, dosvědčuje hutníkům, že užívali vždy práva, aby vařili sobě piva sami jako lidé svobodní, ač krčmy výsadní neměli.

My, purkmistr a radda města Turnova nad Jizerou vyznáváme tímto svým listem otevřeným vůbec přede všemi, a zvláště tu, kdež by toho potřeba ukazovala, že jest před nás do plné rady předstoupil urozený pan Jan Prejsler, hutník Rejdicke huti, obešlice při tom ku právu Václava Dentulina, souseda našeho, za to nás snažně požádal, abychom jak k jeho důležité potřebě samého, tak též i urozeného pana Kašpara Horna, hutníka na Syřišřově, čeho tak v pravé pravdě povědom jest, od téhož Václava Dentulina hodnověrnou zprávu přijíti a takovou jemu pod pečeti městskou vydati odporní nebyli. Jehožto slušnou žádost býti poznávaje, tomu jsme povolili a učinivše jemu, jakž za právo jest, právní napomenutí, po témž právním napomenutí vedle přísahy, k povinnosti své sobě dané, před námi vysvědčil takto:

Já Václav Dentulin toho v pravé pravdě povědom jsem. Dostanouce se na onen čas v letu 1622 na kancelář Semilskou za pomocníka k neb. panu Samuelovi Urbanidesovi, od téhož pak léta až do léta 1630 s neb. panem Simeonem Větrovským a s neb. panem Sebastianem Keyslem z Kvaltenburku, správci semilským za písaře důchodního zůstávajíc, že nikdy hutníci výš psaní toho času k tomu od vrchností tehdejších, aby z pivováru semilského pivo bráti měli, přinutkováni nebyli. Daleji i toho též dobře povědom jsem, když jednoho času neb. pan Simeon Větrovský, správce tehlejší důchodův panství semilského, původem (titul) pana Gerarda Taxisa, v knížectví Fridlantském zřízeného hejtmána zemského mezi jinými artikuly ten artikl, zdali by hutníci piva z pivovaru semilského bráti měli, na komoru knížectví Frydlantského předložil, že jest na to taková dekrety z komory knížectví vyšla: Hutníci jsouce lidé svobodní a hamfěstem se řídící

při jejich starobylých svobodách, aby sobě piva doma k své potřebě vařiti mohli, toho zanecháváme. I majíce v své moci urbúr, jenž jest pravidlo k vyhledání všech případností, aby při které huti vejsadní krčma býti měla, vyhledati jsem nikdy nemohl. Nad to vejšeji jednoho každého poctivého člověka svědomí dobré k tomu míti, jsouce v službě kterékoliv vrchnosti povolán, statek sobě od vrchnosti svěřený (nevypouštějíc ani ujímajíc nic, což by ke škodě té vrchnosti bylo) věrně a spravedlivě opatrovati i rozmnožovati, čemuž že v pravdě tak i nejnak jest, to přijímám k svému dobrému svědomí a víře.

III. 1649. 16. pros. Na Skalách. Hejtman Hoberk dosvědčuje, že hutníci na panství Semilském směli vždy vařiti pivo, chléb péci a maso prodávati ku svým potřebám, ač nikoli piva čepovati; někdy však brali pivo z panského pivovaru ze Semil a za to platívali zbožím skleněným.

Ich, Fridrich von Hobergk vndt Hennersdorf auf Samšin, der Gräfl. Max Waldsteinischen Herrschaften Skall, Zvijan und Stadt Turnaw bestelte Hauptman bekenne hiemit mit öffentlich und sonderlich wo es von Nöthen, dasz zu jener Zeit, als mier die Herrschaft Semil Ampte Verwaltungweisz untergeben worden, die beide Glaszhütten in der Herrschaft Semil liegendt, lauet ihnen von deren vorig Obrigkeiten, als derer Herren von Smirschicz ertheilten (?) vnd de dato in Handen habendes Privilegien vndt Freyheiten, das Bier ihn ihren Glaszhütten zue bräuen, Brodt zu backen, Fleisch zu verkhaufen ohne mániglichen, weder desz Hertzogen von Friedlandt oder seiner Cammer vndt Beaupten nach sonsten jemandtn Verhinderung furn vndt Recht gehabt haben, jedoch mit dieser Expection, dasz selbe gebrawte Bier nur eintzig und allein vor seinen und seiner gesunden Trunckh vndt zu keinem Schankh, der Grundt-Obrigkeit zu Schaden shn zu werden Nichtes weniger, trage ich es auch in frischen Memor: dasz gedachte Glaszhütten zwahr vielmahls das Bier aus dem Breyhaus zu Semil hollen lassen vndt stadt des ienig Geldes so ihnen die Fürst Friedlandische Cammer vorgenommenes Glasz vndt andere Arbeit in Mangelung des Geldes angewiesen genohmben haben, dasz sie es aber hetten schenken muessen, ist mier davon in geringsten nichts wieszendt vndt wirdt ihnen zuer Notturft vnter meinem edelichen Insiegel vndt eigener Handt Unterschrift diese Attestation ertheilet.

Signatum Skall, des 16 Decembris 1649.

LS.

Frydrych Hobergk von Hennersdorf.

O středověkých pečetech.

Sestavil a vyobrazeními opatřil *Vojt. Král z Dobré Vody*.

Význam středověkých pečeti byl svého času velice obsáhlý. Jako nyní podpisem, tak druhdy přivěšuje pečeť vlastník pečeti stvrzoval listinu a ručil za obsah její. Pod pečeti panovník činil smlouvy státoprávní, koupě, směny, uděloval výsady, milosti i obdarování; jednotlivé osoby pak, města a korporace stvrzovaly pečeti svou vzájemné smlouvy, závazky, vyhlášky, mnohdy závazné pro celá pokolení a dalekosáhlé platnosti.

Ve středověku i později byla kterákoli listina jen tehdy pravoplatnou, když byla opatřena příslušnou pečeti.

Privilegia a obdarování starší docházela jen tehdy potvrzení a obnovení, byly-li původní pečeti neporušeny, a nikdy nebyl list pokládán za celý, dokonalý a „přijetí hodný“, měl-li pečeť zlamanou. Rukojmí a j., kteří přivěšením pečeti k listům podnikali povinnosti kteréš, dali si ihned pečeti své „vyvaditi“ a navrátiti, jakmile zadost učinili povinnostem svým.

Význam jiného druhu mají středověké pečeti pro dějezpytce, rodopisce a heraldika až podnes, neboť:

1. tvoří právní instituci, pokud stvrzují pravoplatně veřejné a soukromé listiny;
2. jsou památkami umění, svědčící obrázky svými o vývoji ryjectví, architektoniky a ornamentiky;
3. poskytují nevyčerpatelného množství vzorů pravé, staré (živé) heraldiky;
4. jsou vzácnou pomůckou kulturní historii, pokud zobrazují různé podoby kroje, zbroje, náradí a náčiní různých dob a národů;
5. konečně poskytují kritického materialu k zajištění dějinných událostí.

Z těchto příčin zasluhuje sfragistika (učení o pečetech) všeobecného ocenění.

Ze všech památek středověkých dochovalo se počtem pečeti nejvíce, a to proto, že listiny, kterým pečeti byly přivěšeny, nezajímaly tolik místa jako jiné výrobky té doby, a tudíž snáze bylo lze ukryti je.

Též v dobách válečných vojáky drancující a hubící staré pergameny málo lákaly, vždy spíše věci jiné, hmotně cennější.

Sestaveny jsouce posloupně za sebou dle doby své pečeti znázorňují zcela určité vývoj heraldiky i umění ryjeckého a označují zároveň sloh stavitelský v těch časech oblíbený, jak výše již podotčeno bylo.

Pro heraldika jsou staré pečeti až do počátku 16. stol. nevyčerpatelným zdrojem vzorných tvarů heraldických, historikovi pak a rodopisci usnadňují určování osob a rodů všude tam, kde se nelze dopátrati jistoty jinak.

O mnohých rodech a osobách nevědělo by se dnes ničeho určitého, kdyby pečeti jejich nebyly se dochovaly. Doporučuje se proto vřele sbírat pečeti, ať již originály ať odlitky, neb jen zobrazení jich, pokud možno; mnohá vzácná pečeť zachovala se pouze odlitkem neb obrazem, kdyžté originál zkázu vzal.¹⁾ Z příčin shora uvedených zlé následky vzházely, kdyby bylo pečeti zle užito nebo byla-li ztracena. Proto panující a vznešené osoby mívaly zvláštní opatrovníky pečetidla, jimž uschování a střežení jeho náleželo, aby uvarovaly se škody té. Kterak pečetidla městská bedlivě opatrována bývala, jest známo z mnohých instrukcí o tom vydaných.

Pečetidla, znamení samosprávy obce, bývala městům z pokuty vzata, nebo v čas sporů s vrchností zabavována.

¹⁾ Hodláme co nejdříve udati v těchto listech způsob, jakým lze pečeti odlívat, aniž by originál v nejmenším utrpěl.

Po úmrtí panovníka nebo soukromé osoby bývalo pečetidlo jeho z pravidla hned ničeno.

Vznešené osoby měnily občas svá pečetidla, zrušivše stará, o čemž zvláštní list sepsán a veřejně vyhlášen byl.

Padělání pečetidla trestáno jest ztrátou cti a hrdla.

* * *

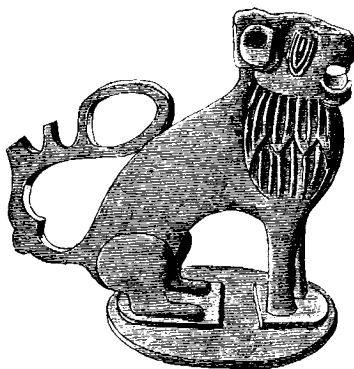
Pečetí rozumíme otisk vyhloubeného pečetidla (typaru). Obraz pečetí býval ryt do různých kovů, tvrdých i měkkých, drahých i prostých, do kamenů, do slonové kosti neb i do dřeva.

Pečetidlo podobalo se tvarem nejčastěji plotně (desce) s ouškem, jako rukojetí i k zavěšení, nebo mívalo též jinou, ozdobnou podobu.

Rukojeť zemského pečetidla, zvaného sv.-Václavského, podobá se lvu sedícímu (obr. 1.).

Čelnější města česká chovají dosud stará, stříbrná pečetidla, zavěšená na stříbrném řetězu, jako: Čáslav, Slaný a j. v.

Pečetí (otisky pečetidel) zhotovovány bývaly z vosku přirozeného, bílého, červeného a zeleného, zřídka jiné barvy. Vosk zvaný španělský vyskytuje se teprve v druhé polovici

Obr. 1. Bronzové pečetidlo pečetí zemské, sv.-Václavské.
(Asi $\frac{1}{2}$ skutečné velikosti.)

Obr. 2. Pečeť Boleslava I. (Dlouhého) vévody Vratislavského, z r. 1179.

16. stol. Prvějších dvou druhů, totiž bílého a červeného vosku, užívali panovníci, velmoži a duchovní hodnostáři, ostatních způsobů šlechta nižší a města. Ve století 15. a 16. vydávány bývaly králey českými listy na užívanou vosku červeného i zeleného. Rozdílu toho bývalo však šetřeno jen do 17. věku. Otisky pečetidla ve zlaté neb olově slovou „bully“. Císařové a králové dávali k důležitým listinám bully zlaté, od nichž pak listina sama obdržela název.

Obr. 3. Pečeť pana Závise z Krumlova, jinak z Falkenštejna, z r. 1272.

Na zakládací listině pražské university zavěšena jest také bulla zlatá (zobrazíme ji později). Papežové užívali výhradně bull olověných.

Tvar mívaly pečeti nejčastěji okrouhlý (obr. 2. a 3.). Ve 13. stol. vzaly pečeti šlechtické na se tvar trojhranného štítu, jako tenkrát zbrojenci mívali (obr. 4.), později však vrátili se zase k původní podobě kulaté. Výjimky jsou arci dosti časté, neboť známe pečeti čtyřhranné ano mnohohranné, oválné, ložkovité, srdcovité a j. v.

Pečetí podoby ložkovité (mandorlovité, obr. 5) užívali již ve 13. stol. biskupové, opatové, pak konventy klášterů a jiné duchovní osoby a korporace.

Zřídka, ale přece, mívaly i dámy své pečeti.

Konečně sluší podotknouti, že rozeznáváme pečeti o jedné straně a pečeti o dvou stranách. Z dvoj-

stranných pečetí některé mívaly obrazce na obou stranách stejně velké (jako pečeti králů, císařů, pak bully), jiné na rubu jen otisk pečetí menší (soukromé, osobní) zvané s e k r y t (secretum).

Až do 12. stol. přitiskovány jsou pečeti tím způsobem, že do listiny ovšem pergamenové učiněn byl zářez, kterým vosk měkce uhnětený tlakem pečetidla částečně se provinul a na spodní straně zachytil. Měla-li býti pečeť o obou stranách, přidali na rubu stejně vosku jako na líc. Po otisknutí obou pečetidel byly pak obě polovice zářezem spojeny.

Od 12. stol. počínaje otiskovala se pečetidla do kusu vosku přiměřeně velikého, měkce uhněteného, podobného misce, jejímž středem

protažen byl úzký proužek pergamenu, zavěšený na listině, takže pečeť nemohla býti snata beze škody. U pečeti panovnických a mocných osob proužek pergamenový nahrazovala hedvábná, barevná šňůra. Bully papežské věšeny jsou na konopný motouz. Vyskytují se i pečeti, jichž ochranná miska jest z bílého vosku, plocha pak, na které pečetídlo otisknuto jest, buď červená neb jinobarevná.

Takovým miskám dávali někdy kadlubem tvaru stejnoměrného, ozdobného, arci pouze tam, kde často pečetili.

Obr. 4. Pečeť pana Záviše z Falkensteinu (Vítkovice) z r. 1280.

Obr. 5. Pečeť duchovní (parabolická) řádu sv. Františka menšího.

V 16. stol. vyskytují se pečeti ve schránkách o víčku soustruhovaném, dřevěném neb kovovém, které pečeť ještě lépe chránily než misky voskové.

Jakmile počali listiny méně důležité vyhotovovati na papíře, který ačkoli byl z počátku silný a trvanlivý, přece těžké pečeti visuté nebyl by snesl, zaveden jest znova nejstarší způsob přitiskování na vrstvu vosku ovšem že tenčí, která bývala chráněna buď zahnutým rohem neb ozdobně vykrojeným papírkem. Ještě později brali za vosk oplatek. Pergamenu s visutou pečeti používá se sice podnes, ale pouze k diplomům a jiným dokumentům, určeným k delšímu uchování a udržení.

Podstatné části pečeti jsou :

1. Pole pečetní (obraz).
2. Opis na okraji (legenda).

Na poli pečetním rozeznáváme pečeti :

- a) obrazové,
- b) podobiznové,
- c) znakové a
- d) písmové (o pouhém nápisu).

Známý sfragistik kníže z Hohenlohe-Waldenburka roztřídil pečeti způsobem právě uvedeným s vedlejšími rozdíly, nám se však způsob ten nezamlouvá proto, že jedna a táž osoba užívala častěji různých pečeti, které bychom dle systému Hohenlohova řadili do rozličných oddílů, kdežto hlavní užitek sbírky sfragistické pro historika a heraldika dává pořad, v němž pečeti jednoho rodu neb osoby, korporace nebo města z různých dob pospolu jsou srovnány, kde lze srovnáváním sledovati vývoj znaku a zjistiti přesně pravý tvar erbu, zkromolený na pozdějších pečetech mnohdy až k nepoznání. Z té příčiny třídíme pečeti :

- a) panovnické a spojené s nimi zemské, dle poslušnosti vlády ;
- b) šlechtické, dle rodů stejného znaku ;
- c) duchovní, dle hodnosti osobní nebo dle řeholí ;
- d) městské ;
- e) cechovní a jiné, vesměs v postupu chronologickém.

Dle tohoto rozdělení budeme postupovati, popisující a vyobrazující.

(Pokračování.)

Ze žluté knihy skutečské.

Zpráva a výpisky B. V. Konečného.

Nejstarší kniha, chovaná v obecním úřadě ve Skutči, jest „žlutá kniha“, která byla zřízena r. 1457., aby zapisovaly se do ní všeliké smlouvy trhové, ubrmanské, „nápravy“ a jiná jednání městská. Kniha tato jest 21 $\frac{1}{2}$ cm. vysoká, 16 cm. široká a obsahuje ostránkovaných 196 listů, z nichž nyní 13 schází; scházelo jich ještě více vinou spisovatele V. Svobody, z jehož pozůstalosti některé listy dostaly se do hlineckého musea, odtud pak laskavostí p. Adámkovou vráceny a vlepny opět do žluté knihy. Knihu tuto založil a první do ní psal písař Matěj, „rector scholae et notarius publicus“, jenž byl muž nemálo vzdělaný;¹⁾ po něm psali, pokud jsem dle písma a jiných známek poznal, tito písaři : Vavřinec Šmakal (1555.—1556.), Jan Vrbík (1557. až 1569.), Jan Chotěbořský (1574.—1595.), Jakub Rosa Chlumecký

¹⁾ Více o něm píše Kar. Adámek: Školy skutečské (Škola a život 1876., str. 202.), a K. V. Adámek: O písařích m. Skutče (Jitřenka 1888., 423).

Oltáře děkanského chrámu v Lounech.

Reprodukce dle fotografií pana K. Dvořáka, inženýra státních drah v Lounech.

(1609.—1619.), Václav Tikal (1619.—1628.), Václav Fileček (1629.) a Václ. F. Kališ (1662.—1687.); tento poslední písař knihu ostráňkoval, a tehdy asi také knize dostalo se nové vazby; neboť posud nazývána „malými městskými knihami červenými“, od té doby však dle nových desek zvána žlutou.¹⁾ Titulní list knize schází; dle udání Svobodova²⁾ byla na něm tato slova: „Anno Nativitatis Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo septimo feria quarta post omnium Sanctorum Magistratualibus Georgio Pellifice, Scabinio Johanne Sczechkonio, Petro Kránský, Nicolao Mercatore, Johanne Rúbal, Jacobo Weprzek, Victorino Hemerka, Johanne Zufalecz, Martino Duchkonis, Wenceslao Fabro, Michkone Strniszce, Mathia Marhan ita nuncupatis et cognatis, senioribus patronisque oppidi Skuteč eodem anno per Mathiam rectorem scholae notariumque publicum ex veteri libro de verbo ad verbum sine omni additione et diminutione omnia ingrossata et in hunc librum translata sunt et hic verb. idiomat. Bohemic. usitat.“

A nyní podáme některé kulturně-historické zprávy.

* * *

I. S a z b a š r o t é ř s k á. Slovo „šrotér“ vzniklo z německého Schröter, t. j. lihač, skládač. Aug. Sedláček³⁾ mluví o úřadě pro ližné (schrotampt) a vysvětluje, že když se víno do sklepů skládalo, dle míry jisté se platil poplatek; dále praví: „Tento úřad (officium quod dicitur shrotampt) byl městský a měl na péči skládání vína.“ Tomek (Dějepis města Prahy I., 264.) uvádí, že byli v Praze šrotéři vína (extractores vini, Weinschroter). — Ze zápisu, který ze „žluté knihy“ opisujeme, vysvitá, že činnost šrotérů týkala se i skládání piva, soli, herynků a j.:⁴⁾ — Zápis ten na první straně knihy zní:

„Anno domini 1466. za purgmistra Matěje Pekaře, a konšel těchto Vaška Kozíšníka, Jana Stěchova, Zoufalce, Matěje Hodíka, Václava Kamenickova, Talarala, Vepřka, Marsy, Jan Šrotér postúpil jest šrotky Janovi s týmiž právy, jakož jest za starodávna bylo nejprve, když kdo přiveze suol a skládá ji dolův, ten má dáti pánu 1 gr. a šrotéřovi 1 halét od každé bečky. A když z města nosí do hospody anebo z hospody ven, to opět po 1 hl. má šrotéřovi dáno býti od domácích a od hostí, ale sedláci mají dávat i po 1 penízi od téhož nosení. Od bečky piva, aneb od puol neboli od tuny, když z domu do domu šrotuje, 2 peníze. Od tun herynkův když skládá s vozu nebo na vůz po 1 penízi od každé tuny, a když který host koupí kteru tunu herynkův a má ji přivezti od každé tuny vložení 2 peníze šrotéřovi. Od osmi věder s voza 1 gr. a od přivezení z hospody do hospody 2 gr., od 10 věder 10 peněz s voza, z hospody do hospody 3 gr. bez 1 peníze. Od draylinku⁵⁾ s vozu 4 gr. a na vůz 4 gr.; kúpi-li sused od suseda též draylink, od přivezení šrotéřovi 8 grošů a na vůz

¹⁾ Z knihy této uveřejnil jsem již mnohé zprávy v Chrudim. novinách (1890.—93.), Čes. východu, v „Památníku na hasič. slavnosti ve Skutči“ (v článku „Ze staré Skutče“) a j. — K. V. Adámek podal z ní několik kusů v „Hlasech z Chrud.“ 1891.

²⁾ Ze zápisků Svobodových vepsal ta slova K. V. Adámek do žluté knihy.

³⁾ Sedláček: Děje m. Časlavě (1874.), str. 50.

⁴⁾ A. Knapp v Pamětech m. Jaroměře (1887.), str. 141. zmínku činí o „šrotých piva“. — J. Orth v Nástinu Jindř. Hradce od 15. stol. do 1618. (1879.) na str. 71. nesprávně vysvětluje: „Šrotéři, nepochybně tesaři, kteří klády otesávali.“

⁵⁾ draylink (drejling) = 20 věder. (Brandlův Glosář.)

když vloží 3 haléře. Od kaufu¹⁾, složení 3 gr. a od vložení 3 gr., a od súseda k súsedovi od šrotování 6 gr. šrotěří; od váhy od kamene 1 haléf, od centnéře 3 peníze.*

*

II. Obdarování konšelů skutečských.

«Leta 1509. v pátek po sv. Valentinu urozený pán pan Jindřich z Valšteina a na Rychmburce jeho milost pán náš milostivý toto jest obdarování dáti ráčil purgmistru a konšelóm, aby práce daremně nenesli skrze rozsouzení kšaftuov, aby bylo za práci 12 gr. míš., a to kdyby dali vejpis kšaftu na list a písaři zápisného 2 gr. míš.; item vejmazného aby dáno bylo konšelóm 7 d. a písaři 7 d. (denárů); item v knihy vložení kšaftuov konšelom 12 gr. míš. zápisného písaři 2 gr. míš.; item odevzdaného, kdoby se koli odevzdal, každý oblaštříe aby 2 gr. míš. položil; item od pečeti k listom zachovacím, kdož by chtěl míti, aby dal 10 gr. míš.»

*

III. Pořec.

«Leta Páně 1511. v úterý před sv. Havlem stalo se jest svolení v městě Skutči v obci všech společně, že jeden každý kdožbykoli při pořcu (przi porczu²⁾) dobytku zapřel, ten aby z toho kteréhož by koli zapřel, věrtel žita dal a to bez milosti. Item druhé jestli žeby kdo vyhnal před pořcem do vsi a po pořcu zase přihnal, ten aby též z každého věrtel dal žita. Třetí jestli žeby kdo přihnal z fezníkův a choval to před pořcem týden a v tom pořec jej postihl, ten aby též dal z toho jakožto i z jiného. A to jest stalo se za purkgmistra Matěje Bilého a konšel těchto . . .»

*

IV. O meznících. V několika zápisech, které byly urovnáním sporův o pozemkové hranice, nalezl jsem zajímavé zprávy týkající se mezníků.

Ze zápisu z r. 1675. vyjímám: Vysázeny nové mezníky, první jménem pokoj, druhý mezník kámen jménem mokrej, třetí mírnej, čtvrtý, na kterém tři kříže udělány jsou v kopci nad kotlinou jménem velký dub, odtad ke Nové vsi jdouc . . . vedle rolí J. Polanskyho ze Skutče jménem padrlky kámen starěj mezník v kopci v pravé straně ke Skutči (šestý), dole po šibeničním vrchu ke Skutči dolů jdouc místo mezníku borovice, kterou Zdeněk stál vsazen u toho korenu mezník kámen jménem státej, na místě dubu, který Zdeněk oklestil, dán mezník jménem oklestěnej. Mezník blíž šibenice také šibeničník slove; uprostřed cesty mezník jménem prostředník; kde byla veliká borovice, kterou stál, zasazen kámen jménem ustupnej, od toho přímo dolů jdouc nachází se mezníků starých 5 (borovic a dubů), na kterýchžto se vždy kříže spatřiti mohou. — Z jiného zápisu téhož roku opisují: Mezník jeden kamenný jménem Jan Ambrož spurný, druhý jménem Ondřej Lhotský povolný, na kterýchžto oba hospodáři právo meznické vystáli, a třetí mezník habr, na kterémžto jedna každá osoba sekerou jednu ránu udělala a znamení zanechala.

*

V. Vyměření měr.

«A. 1667. dne 10. Augusti na děkanství skutečském v přítomnosti velebně důstojného, urozeného a vysoce učeného pana Maximiliana Františka Cukra z Tamfelda, ten čas děkana skutečského, za úřadu osob těchto pana Jana Ho-

¹⁾ kauf jest sud 16vřederní. (Brandlův Glosář)

²⁾ Významu toho slova nemohl jsem se dopátrati. Znamená snad přehlídku dobytky?

lyho primatara, pana Nikodjma Kašky purgmistra, konšel . . . p. Václ. Kalíše, písaře radního p. Matouše Vančury, staršího obecního a starších kostelníkův Mikuláše Drahoše a Matouše Procházky vyměřeny míry (mihry) staré dle nařízení J. M. knížecí pana Cardinala z Harrachu, co staré míry věrtel na malou míru vynese. Jeden starý věrtel drží na pražskou míru 1 v. 1 czt. a 3 mírky. Jedna třetina stará drží na pražskou míru 1 czt. 3 mírky. Jedny půl třetiny starý drží na pražskou míru půl čtvrcce půl druhý mírky. Jeden korec starý drží na pražskou míru 1 korec, 1 věrtel, 3 čtvrcce. Jedna čtvrcce hrubá drží na pražskou míru 1 čtvrcí 1 mírku.*

*

VI. Zprávy o úmrtí. Na posledních listech knihy písař poznamenal úmrtí znamenitých osob na Skutečsku.

L. 1535. v pátek . . . na den navštívení Panny Marie dobré paměti urozený pán pan Jidřich z Valdštejna, pan náš milostivý dokonal běh života svého, daž Pán Bůh všemohúci duši jeho odpočinutí se všemi volenými božími.

L. 1541. tu noc ze čtvrtka na pátek po sv. Matěji, apoštolu Páně, urozený pán pan Karel Šťastný z Valdštejna a na Polné, syn neb. Jindřicha výš dotčeného, dokonal běh života svého, jemuž Pán Bůh všemohúci rač dátí věčné odpočinutí v své věčné slávě.

L. 1559. ve středu po sv. Valentinu dobré paměti pán pan Kryštof Štong z Hernštorfu v Daleticích dokonal běh života svého prostředkem smrti . . .

L. 1562. v sobotu před sv. Vavřincem kněz Matouš, dobré paměti farář ve Skutči, dokonal jest běh života svého prostředkem smrti, jemuž Pán Bůh všemohúci rač dátí v slávě své věčné odpočinutí; pochován v . . . po té straně k kapli. A potomně mor znamenitý byl, že jsou některého dne i po dvacátém a někdy méně pochovávali a trval málo, ne za tři měsíce.

L. 1572. v pátek den obětování Panny Marie kněz Ondřej, farář na Raně, umřel v domě Vavřince Šmakala, přepiv se páleným. — Potom v pondělí před sv. Kateřinou Šípek též zcepeněl, přežrav se páleným.

L. 1572. urozený pán pan Zdeněk Berka z Dubé, pán panství Rychmburského, dokonal běh života svého, pochován v den sv. Michala v neděli v Lažanech v kapli.

L. 1575. před sv. Janem Křtitelem Páně urozený pán pan Václav Berka z Dubé na Mezřiči dokonal běh života svého, Pán Bůh rač je přijíti v počet volených svých.

L. 1600. v neděli po sv. Kylianu J. M. vysoce urozený pán pan Václav nejstarší Berka z Dubé a z Lippého, na Rychmburce J. M. C. rada a komorník království českého, běh života svého v městě v Chrudimi dokonal a pochován jest v Praze v kostele sv. Víta. Pán Bůh rač J. M. přijíti v počet svých volených milých.

L. 1653. dne 14. Januarii mezi 13. a 14. hodinou urozený pán pan Bohuslav Ferdinand Leopold hrabě Berka z Dubé, z Lippého, pán na hradě Rychmburku, Vladických Rosicích, Slatinan, J. M. C. skutečný komorník a v kraji chrudimském nařízený krajský hejtman, běh života svého v městech pražských dokonal a tam při kostele sv. Víta pochován jest. Pán Bůh račiž v počet volených svých . . . věčně korunovaných.

L. 1575. v sobotu před sv. Bartolomějem urozený pán pan Diviš Slavata z Chlumu a Košmberka a na Košmberce dokonal běh života svého a pochován ve středu po sv. Bartoloměji v městečku Luži v kostele . . . a bratři Boleslavští jinak Valdenští jej pochovali, neb jej do své klece (vpletili) . . .

Obraz slovanského bájesloví.

Podává *Zdeněk V. Tobolka.*

Člověk v stavu polodětském a polodivokém potřeboval pro výklad světa vnějšího i vnitřního theorie, obzvláště pro výklad všelikých přeměn, nalézajících se kolem něho a s ním samým. Utvořil si ji; učinil si názor světový, který po stránce methodické můžeme nazývati mythem. (T. G. Masaryk.) Nauka o něm zove se mythologie. Jest pak úkolem mythologie tento názor světový vyličití a původ, vývoj i význam jeho ukázati, a to, jak u každého národa jednotlivě tak srovnáním — i v době společného života Indoevropanů.

Úkol tento jest přenesnadný. Rozličnými směry bylo bádáno na poli tomto, leč „přes pokusy hojně a důmyslně málo kde došlo se již k výsledkům jistým“. Neshody v theorii, jichž příčinou jest neustálenost metody, nesou toho hlavní vinnu (J. Král). Obtíže tyto jsou v bádání bájeslovném vůbec a vyskytují se tím, jak patrně, i v bájesloví toho kterého národa. V mythologii slovanské, jejíž stav nynější ukázati tuto chceme, stěžováno si do toho již nejednou. Byl to hlavně R. Křek, K. J. Erben a nejnověji Ad. Černý, kteří na nesnadnost tuto žehrali, a to tím správněji, poněvadž Slovanům, pokud se bájesloví týče, se nedostává i pramenů.

První otázkou, kterou si klademe, jest ta, je-li v bájesloví slovanském dualismus (boj mezi dobrem a zlem). Dlouho mysliło se, že dualismus v mythologii naší jest, a jako důvod k oprávněnosti toho se uvádělo, že u Němce Helmolda (ve 12. stol.) zachována jest zmínka o bohu zlém, nazývaném Černoboh. Z toho soudilo se, že byl i Bělboh, a theorie dualismu tím měla býti zaručena. U Čechů zvláště stanovisko toto zastával K. J. Erben, a jako nový doklad uváděl báji slovanskou o stvoření světa, v níž hleděl dokázati, že druhdy panovalo v době pohanské po celém Slovanstvu všude jednotné mínění o původu světa, že posel z písku mořského vedle sporu mezi bohem a čertem, mezi bohem černým a bohem bílým. Doklady tyto byly by zajisté oprávněnými, kdyby nebyly tu změny, které i co do obsahu i co do formy časem nastaly jednak a to hlavně vlivem křesťanství a pak vlivem sousedů. Po námítce této stanovisko dualismu nedalo se již držeti. Práce Jirečkovy a Močulského ukázaly, že Bělboh a Černoboh jsou z doby pozdější, a že jeví patrné stopy křesťanského čerta, krátce dualismus Bělboha a Černoboha byl moderním výmyslem, a jako takový jest zavrhnut kritikou.

Dualismu v bájesloví slovanském tedy není, jediné snad takového, který představuje jednoduše boj mezi tmou a světlem, a který nalézáme u všech národů indoevropských. (L. Leger.)

Slované ctili jednoho nejvyššího boha. Tvrdí tak Prokopios Caesarienský (kol. r. 552.), který i vyzrazuje, že byl původcem blesku, vládcem všech. Potvrzuje to i Helmold ve věku 12. a životopisec sv. Ottona (12. stol.), jenž jej jmenuje slavným a všeho bohatství plným.

Existence boha nejvyššího je tím zaručena; ale těžko určití jeho jméno. Jedni hádali, že prostě se jmenuje bůh (Afanasjev Faminyn), jiní Svaroh (Šafařík, Jireček, Krek a j.), a jiní konečně Perun. Mínění poslední zdá se býti nejpodobnější pravdě, a to jak pro zmíněné tvrzení Prokopiovo tak i pro shodu představ v této věci jiných národů indoevropských, u nichž nejvyšší bůh byl hromovládce (A. Budilovič). Perun byl ctěn u všech Slovanů, nejvíce u Rusů. U těchto stavěny mu byly modly, u Slovanů baltských a snad i ostatních zasvěceny mu byly duby. Rusové po dobytém vítězství obětovali mu lidské žertvy. Pocta jeho přešla přijetím křesťanství na sv. Eliáše, který „dle biblického podání za živa sváděl s nebe oheň, působil sucha, posílal déšť a vzat byl živý na ohnivém voze ohnivými koni do nebes.“ (Máchal.) Zprávy nejstarší z 10. stol. o Perunovi zapsal ruský kronikář Nestor.

Z jiných jmen bohů, jež nalézáme historicky doložena, jest Dažbogh, bůh sluneční. Znám byl Rusům, Jihoslovánům a snad i Polákům. Na Rusi měl svou sochu. Jako bůh sluneční dobře nazývá se — Dažbogh, t. j. bůh dárce, dařitel. (Jagić.) Za otce Dažboga pokládali někteří badatelé Svaroga, boha nebe, o němž zmínky jsou dochovány v ruských kronikách. Leč existence Svaroga jest dnes na váhách. Zdá se totiž, že od mnichů ruských bylo přidělováno božstvo toto k jménu „Svarožič“, bohu ohně, t. j. ohně nebeského, slunce (Jagić), a tím počínají pozbývati ceny mínění všech, kdo Svaroga chtěli učiniti nejvyšším bohem slovanským. Zmíněný Svarožič vzpomíná se v ruských kronikách, u Thietmara Merseburského a v listě sv. Bruna, apoštola Prusův (ok. r. 1008.). — Jiné jméno boha slunečního v památkách ruských je Chors. Bylo to božstvo samostatné? Zase kontroversa, o níž se nám zdá, že skončí v neprospěch existence Chorsa, který vlastně jest totožný s Dažbogem.

Jako boha skotu ctíli Rusové Velesa. Měl tam své modly, jež příchodem křesťanství vzaly za své. Jméno jeho vyskytuje se i v spisech staročeských, ale jen ve významu čerta. Zdali u nás byl ctěn jako bůh stád, nelze s určitostí tvrditi, ale nasvědčovala by tomu úcta sv. Blažeje, který převzal v době křesťanské u Rusů na se význam Velesův a u nás hojně takto se ctí a ctí.

Rusové znali i boha větru, Striboga. Ve zpěvu o výpravě Igorově větry zovou se jeho zvuky.

Slované baltičtí měli náboženství pohanské nejvíce vyvinuté. Obšírné zprávy, které se jich týkají, dochované ve spisech Helmolda, Saxona Grammatika, životopisců sv. Otty, biskupa bamberského, dlouze popisují nádherné chrámy a bohoslužbu, při níž shledáváme se se zvláštní třídou kněžskou.

Největší a přední pocty dostávalo se tu Svantovitovi. Dle Helmolda pokládal se dlouhý čas za boha svatého světla, ale pravděpodobnější jest, že byl především dárce úrody zemské a kromě toho bohem válečným a věštním, ač i mnozí vykládali význam jeho jako svatého vítěze (Dobrovský), svatého světla (Gilferding a Jireček), mocného vítěze (Pervolf), statečného a vítaného (Maretič), mocného větru (Krek) a j.

Není význam Svantovítův určitě vymezen, ba ani nelze věřit v původnost jeho jména. Povstal asi název jeho, jak důmyslně podotýká G. Krek, až později působením křesťanského sv. Víta. Hlavní chrám Svantovítův stál v městě Arkoně na Ranském ostrově, kdysi slovanském. Jeho socha byla ze dřeva; pravá ruka držela roh, bezpochyby pitný roh kmenů severských; vedle toho byly sedlo i uzda ohromných rozměrů. Podle víry lidové jezdíval bůh každou noc na bílém koni. Každé ráno vracel se kůň pokryt potem a prachem. Byl chován kněžími, z nichž jen nejstarší měl právo naň sednouti. Ke konci žní bývala veliká slavnost na počest Svantovítovu. Obětovali se mu berani před chrámem, potom nejstarší kněz kráčel k nohám modly, vzal roh a díval se, zůstalo-li několik kapek vína, jež minulý rok se bylo tam vylilo. Zůstalo-li, prorokoval nejvyšší kněz úrodnou ženi, neúrodu v opačném případě. Chrám Arkonský byl velice bohatý; obětovala se mu velká část kořisti nepřátelům vybojované. Tři sta jezdců bylo ustanoveno na jeho ochranu (L. Leger.)

Ve Volyni a Štětíně ctili dle svědectví životopisců sv. Otty Triglava. Měl tu chrámy, v nichž se nalézala trojhlavá jeho modla, mající zakryté oči a ústa zlatým závojem. Zasvěcen mu byl černý kůň, z jehož pohybu věštilo se o budoucnosti. Zdali Triglav jest jen pojmenování modly nějaké, nebo božstvo stejné se Svantovitem, nebo dokonce nějaká zatemněná bytost boha křesťanského, nedá se dosud najisto rozhodnouti.

Ve zprávách o Slovanech polabských zaznamenána jsou ještě některá jména, jež dříve pokládala se za jména bytostí báječných. Jsou to pětihlavý Porevith, Herovith, Gerovit a sedmihlavý Rugievith. Ale novější bádání ukazuje, že názvy tyto nejsou vlastně ničím jiným, než různá místní pojmenování Svantovíta. O Radigostovi, o němž zprávu dochoval Adam Bremský, Helmold a Thietmar, právem se soudí, že to byl prvotně nějaký vůdce slovanský, jemuž na památku byla postavena v chrámě Svatožičově socha, a jehož jméno později omylem za Svatožiče nastoupilo. (H. Máchal.)

Starší kronikáři mají zmínky také o bozích, jako Trzy a Potrzy. Nya, Zelu a j.; víme však o nich ničeho určitého.

Že Slované ctili i jiná božstva nižší, jest najisto doloženo Prokopem Caesarienským. Paměť mnohých dochovala se až do dneška.

Nejznámější z nich jsou bohové domácí, chránící krb rodinný. Jsou to na Rusi Děduška domovoj, u Huculů v Haliči Dído neb Díduch, u Poláků Domowyk, u Čechů a Slovenců Šetkové, v Lužicích, na Moravě, na Slovensku a v Polsku Ludkové, konečně pak Skřítkové a j. Kult jejich „zakládá se hlavně na zbožňování předků“, rozšířeném u všech národů vzdělaných i nevzdělaných.

Hospodářům k bohatství dopomáhali Zmek a Plivník. Bohem lesa u Rusů jest Lešij; Čechové, Slováci, Malorusové a Poláci znají jako bytosti lesní divé lidi a lesní ženy nebo panny. Mezi nimi přední místo zaujímají Manija a Slibka. Hory oživeny byly bytostmi, zvanými u Slovanů Luneburgských Górzoni, u Slovenců Dimek a j. Vody dle názoru Jihoslovanů, Rusů ba i severozápadních Slovanů obývaly svůdné Víly, na Bílé, Malé a Veliké Rusi Rusalky, s nimiž

spojují se Mavky, děti to matkami utopené a nekrťené. Provádějí fantastické reje na skalách, vodách a v lesích a starají se i o budoucnost lidí. Všechny tyto bytosti lze pokládati za zosobněné předky. (Veselovskij.) Pánem řek je vodník, vodní muž, u Lužických Srbů Nykus s družstvem vodních panen a žen. Pole navštěvovaly Poludnice. Osud člověka určovaly Sudice a Rožanice. Z nich Srbové jmenují zvláště bohyni Sreću, překrásnou to dívku předoucí zlatou nit, a Poláci a Rusové Dolji nebo Ščastbe. Lidi hubila Smrt, dle dřívějšího mínění také Jaga-baba, která však nyní se vysvětluje jako zosobněné bouřlivé mračno. (Máchal.)

V slovanském bájesloví setkáváme se i se zosobněnými svátky, částmi roku i dnů. Jest to zvláště doba slunovratu zimního, vyskytující se pod jménem Koleda, Kračun, Ovsen, sváteční doba jarní (Marena, Sv. Jiří, Máj, Baba Korizma), začátek léta (svátky rusalské) a doba slunovratu letního (Kupalo, Jarilo, Kostroma). Než za pohanská božstva je pokládati jest neodůvodněné.

Nejrozšířenější pověrou po Slovanstvu je víra ve vampiry nebo upíry. Jsou to mrtví lidé, z nichž vycházejí zlí duchové, berou na se rozličné podoby a trápí lidi, zvláště tím, že jim, ani spějí, krev ssají. Představy o nich zakládají se patrně na všeobecné víře lidu v návrat umřelých na svět. (Máchal.)

Jiné jméno slovanské, značící tutéž představu bájeslovnou, je vlkodlak. Patří sem i mýra, jež liší se od vampira zvláště tím, že jí jest živá osoba.

Slované, chtějíce si nakloniti bohy, vzývali je modlitbami a činili jim tučné žertvy. Obětovali berany a voly, polní plodiny, ba Rusové a polabští Slované i lidské oběti přinášeli bohům svým.

Vyjma Slovany baltické nebylo nikde zvláštní třídy kněžské. Rodový starosta byl knězem neboli žresem, kníže pak pohanský zastupoval rod i kmen před božstvem. (J. Čelakovský.) Baltičtí Slované stavěli pro bohy své nádherné chrámy, Rusové z drahých kovů a dřeva činili si jejich sochy.

Že Slované věřili i v život posmrtný, ač kronikář Thietmar opak dotvrzuje, dokazují nejen nástroje a životní prostředky v hrobech slovanských nalezené, ale i dosavadní představy lidu slovanského. Duše po smrti tékala nějaký čas kolem domu, pak odcházela do země neznámé.

Celkem náboženství pohanských Slovanů nesnadným učinilo, „že tito snadněji než jiní národové přijali křesťanství. Až na baltické Slovany nebylo kněžské třídy, kteráž by byla měla zájem udržovati kult, jemuž by děkovala za svoje postavení a svůj význam; náboženství čistě domácí nebylo u nich prostředkem vládním. Jich toleranční duch byl taký, že pohanští bohové se vzývali vedle křesťanského boha jako ochráncové vykonané přísahy, a chrám sv. Eliáše se skvěl vedle modly Perunovy. Napodobovací pud vlastní tomuto plemeni učinil je schopným přijmouti bez boje náboženství vyšší, jež vyhovovalo jejich obrazotvornosti a řešilo záhady, o které se jejich naivní báje pokoušely. Aby bylo dobře přijato, stačilo, jevilo-li se křesťanství způsobem nezištným, se žádnou skrytou myšlénkou dobývací neb assi-

milační. Pronikalo snadno bez pronásledování, bez krvavých bojů u Čechomoravanů, Poláků, Rusů, Srbů, Bulharů. U Slovanů polabských bylo evangelium krvavě hlášáno dobývávy, loupeživými Němci, nemohlo se tam proto usaditi; pohané raději hynuli, než aby se byli vzdali svých bohů a chrámů.“ (L. Leger.)

Kocandy v Čechách.

Ke článku p. J. Herainovu uveřejněnému v II. roč. ve 2. čísle pod nadpisem „Kocandy a Radobyl“ došly nás tři příspěvky, kterým zde rádi místa popřáváme.

I. Také Jičínsko mělo svoji Kocandu! Asi $\frac{1}{4}$ hodiny na severozápad od města Jičína, mezi osadami Kbelnicí a Rybníčkem, na nejnižším jihovýchodním úpatí hory Brady a na potůčku od Rybníčka ke Kbelnici jest lučina, bývalý rybník „na Kocandě“. Po hrázi tohoto rybníka vedla hlavní cesta od Jičína k Turnovu a dále do hor (nyní c. k. aerární silnice). Pozemek ten patřil asi k hradu „Brada“ a s ním byl připojen k velíškému zboží. R. 1600. zaměnil pan Rudolf Trčka z Lípy mezi jiným rybník Kocandu s obcí města Jičína za oboru valdickou. R. 1624. Albrecht z Valdšteina odňal samovolně také rybník „Kocandu“ městu Jičínu, darovav jej koleji jezuitské. Po zrušení řádu jezuitského byl i rybník ten zabrán pro císařskou komoru, až r. 1776. ukoupila ho obec města Jičína zpět (jakož i rybníky dříve jí náležející: Valchu, Hluboký, Mazánek, Strach a Hrůzu), ale za nedlouho kníže Kamil Rohan ukoupil statek Cidlinu i s rybníky. Kocandou, Valchou, Hlubokým, Strachem a Hrůzou od císařské komory. Obec města Jičína měla o to spor s knížetem Rohanem. Spor skončen r. 1858. dobrovolným narovnáním, při kterém „Kocanda“ rozdělena tak, že kníže Rohan podržel z ní 10 jiter, zbytek pak připadl obci města Jičína. Ale dlouho neměl kníže Rohan své části, prodav ji p. Janu Řezníčkovi, sládku hruboskalskému, po kterém jí užívá nyní (příslušností hostince kbelnického) syn jeho p. Karel Řezníček.

Byla-li tu kdy hospoda, nebo jakékoliv jiné stavení, byla asi před hrází rybníka při cestě, kde jest nyní kolářská dílna a továrna kbelnická.

V. Janoušek.

II. Kocandy, pokud mi známo, jsou: 1. v Pelhřimově (okres hejtm. král. město), kde jest „Kocanda“, velký zájezdní a starý hostinec v ulici Rynářské; 2. v Pacově (okresní město) na Kozinberku, části města při silnici táborské na mírném svahu, jehož vrchol zaujímá hřbitov s kostelíkem, jest také hostinec „na Kocandě“; 3. v Želivě (far. vesnice v okr. humpoleckém s klášterem praemonstrátů) na levém břehu Želivky při silnici táborsko-humpolecké jest hospoda „na Kocandě“.

Em. Klusáček.

III. U Tochovic (okr. březnický) na t. zv. Hrázích, čítajících 5 čísel při silnici z Březnice k Milínu, stála odedávna až do roku

1889. hospoda, nyní proměněná v hajnovnu; u té je rybník, dosud zvaný „Kocanda“. Tochovice dnes jsou vesnice o 93 číslech, ale dle Palackého „Popisu království Českého“ byly v době předhusitské městys

Jos. Siblík.

První a druhé vydání Veleslavínova „Kalendáře Historického“.

Napsal Dr. *Jaroslav Bidlo.*

„Historický Kalendář“, ¹⁾ nejsamostatnější dílo Veleslavínovo, jest zároveň hlavní pomník jeho činnosti dějepisecké. Není to v podstatě nic jiného, než světová kronika, jimiž celý středověk i počátek nového věku, zvláště doba humanismu oplývaly. Jako mnozí jeho vrstevníci, napsal i Veleslavín jakousi příručku všeobecných dějin, všímaje si při tom hojně i dějin českých, jmenovitě pražských. Obvyčejně vytýká se mu, že užil k tomu formy nezvyklé a ne právě příhodné. Ale forma, kterou Veleslavín k tomu volil po málo ještě osvědčeném příkladu Němce Ebera, vyhovovala dle jeho mínění velmi dobře účelu, který měl při vydání spisu svého. Účelem tímto bylo, jako většinou při celé jeho činnosti spisovatelské, rozšíření potřebných znalostí dotyčného oboru, zde dějepisných, v nejširší vrstvy, popularisování dějepisu. K tomu byl H. K. pomůckou velmi praktickou a pro každého příhodnou. Jednotlivec nahlédáje každodenně do kalendáře, mohl si vždy několik událostí zapamatovati a takto znenáhla seznámiti se s celou historií všeobecnou i domácí.

Že H. K. jest spis populární, že nešlo Veleslavínovi tak o obhacení literatury české jako o rozšíření znalostí dějepisných v nejširších vrstvách, jest patrné z každé stránky H. K. Zdá se také, že Veleslavín dostatečnou měrou dosáhl svého účelu, neboť již ve 12 letech ²⁾ došlo k novému vydání H. K., což jest v oné době něco dosti pozoruhodného.

Veleslavínův H. K. jest u nás buď příliš chválen, buď nad míru podceňován. Při díle, jež jest hlavním představitelem spisovatelské činnosti autorovy, jsou odpory v mínění o ceně jeho nápadny, a jest si přát, by soud o tom přiveden byl na pravou míru. Provésti to, není účelem článku; chci jen poukázati na jednu z příčin nestejněho posuzování H. K.

V Čas. Čes. Musea r. 1881. (str. 535.—538.) opravuje Wenig rozličná data dle 2. vyd. Veleslavínova H. K.; opravy tyto týkají se zejména Jirečkovy Rukověti, jejíž omyly jsou namnoze podivuhodny, na př. nesprávné datum narození Veleslavínova, jež Veleslavín sám v H. K. udává. Jireček pak H. K. cituje mezi svými prameny.

¹⁾ H. K.

²⁾ Vydání 1. (A) vyšlo r. 1578., vyd. 2. (B) r. 1590.

Vysvětluji si okolnost tuto jen tím, že Jireček pokládá obě vydání za totožná užil pouze prvního. Rovněž tak i zmínění posuzovatelé nejspíše usuzují buď podle jednoho nebo druhého vydání, jež však značně se liší od sebe.

Obíraje se studováním historické činnosti Veleslavínovy chtěl jsem kriticky probrati jeho H. K., při čemž octl jsem se v nesnázích, nevěda, které vydání jeho mám vzít za podklad. Proto odhodlal jsem se určití poměr obou vydání k sobě. Výsledek tohoto srovnání podávám v krátkosti.

Obě vydání H. K. shodují se kalendářovou formou, ve které látka jest uspořádána. Jinak i jednotlivé části nejví mnoho růzností; jsou na příklad v obou vydáních jakési předmluvy, pak kalendář sám, rejstříky a pod. Ale podobných shod najdeme dosti pořádku. Ostatně liší se o'ě knihy od sebe velmi patrně již vnější formou. Vyd. A jest 8°, B 4°. Vyd. B již na první pohled jest kniha větší než A. Vyd. A čítá 212 listů, B 370 listů.

Již tato jediná okolnost poukazovala by k tomu, že vyd. B jest nejspíše nějaké rozmnožené vydání, což nejlépe potvrzuje srovnání důkladnější.

Obě vydání liší se od sebe nejen kvantitativně, t. j. rozsahem a počtem jednotlivých částí a zpráv, nýbrž kvalitativně, t. j. vnitřním obsahem jejich.

I. Srovnání kvantitativní.

Že Veleslavín mnoho přidal do vyd. B, vytýká již v titulním jeho listě, pravě, že je „to všecko znova rozšířeno“ a udává hned, v čem hlavně záleží rozšíření ono. Jsou to:

1. „Genealogie aneb tabule rodův velikomocných knížat a králův, kteříž od počátku až do těchto časův v české zemi kralovali.“ Vyplňují 50½ strany (od listu 6a—22a). Jest to jakýsi příruční slovník všech členů rodů kdysi v Čechách panujících, při čemž místy všimá si Veleslavín i „Regimentu a Správy v Království Českém“ a pod.

2. „Jest i mnohých jiných rodův královských a knížecích místy svými v Kalendáři dotknuto, kteříž nyní v Evropě a v říši panují“, t. j. genealogické tabulky některých rodin, o nichž se děje zmínka na různých místech kalendáře.

3. Indexy velice rozmnožené.

4. List 3b ozdoben jest pěkně rytým erbem království Českého. Vedle něho

5. na f. 4a 2 latinské epigramy Frencliovy a Capellovy.

6. Fol. 4b ozdoben jest erbem Starého Města Pražského a pod ním jest latinské 4 verše Kuthenovo.

7. Fol. 5a obsahuje 2 menší erby Nového a Menšího Měst Pražských a 4 verše Capellovo.

8. Proti tomu však schází ve vyd. B „Předmluva k pobožnému a křesťanskému čtenáři“ (ve vyd. A (f. 5. a 6.).

9. Vlastní historický kalendář počíná ve vyd. A na f. 7a, v B teprve na f. 32a.

10. Vyd. A čítá 376 str. (s dodatkem 379), vyd. B 636 str.
11. „Registrum“ ve vyd. A čítá 19 str., v B 40 str.
12. Nad to ještě má vyd. B seznam sněmů českých na posledních 2 stranách.

Tolik o quantitě obou vydání v celku. Pokud se týče quantity jednotlivých částí kalendáře, jest poměr obou vydání tento:

1. Titulní list vyd. B značně jest rozšířen; přídavky jeho vzta-hují se na rozšíření spisu celého.

2. Vyd. B má hojněji zpráv než vyd. A. Ježto však jednotlivé zprávy zhusta se liší v datech chronologických, všelijak se proplétají, a nejen stylem, nýbrž i obsahem se různí, jest přesné určení quanti-tativních poměrů obou vydání velmi nesnadné. Srovnáváním jednotlivých zpráv dospíváme k přesvědčení, že 2. vydání jest téměř úplně pře-pracováno. Nicméně přibližně dosti přesně lze říci, že:

- a) Vyd. B má 2203 zprávy nové.
- b) Vyd. A má 80 zpráv, jež do vyd. B nejsou pojalty.
- c) Vyd. A má o 7 exkursů více (obyčejně ke konci některých měsíců).

d) Vyd. B má 740 zpráv proti vyd. A značně rozšířených, z nichž v A 7 jest bez letopočtů,¹⁾ 1 bez data,²⁾ 53 liší se v datech, 1 liší se v letopočtu i v datu,³⁾ 33 liší se v letopočtech.

e) Vyd. A má 29 obsírnějších zpráv proti B, z nichž 3 jsou s různými daty,⁴⁾ 1 liší se v letopočtu i v datu.⁵⁾

f) 17 zpráv v obou vydáních jest stejných, ale rozšířeny jsou přídavky různými.⁶⁾

g) Stejných zpráv o podstatě v obou vydáních jest 1304, z nichž 28 nesouhlasí v letech, 43 v datech, 1 zpráva ani v datu ani v leto-počtu, 14 zpráv vyd. A nemá letopočtů.

3. Vyd. B rozšířeno jest četnými verši latinskými, epigramy a eptostichy, jež opakují nebo doplňují dotyčné zprávy a pod. Z řady veršovcův uvádím jména: Joh. Balbin (str. 107. 138. 303. 355. 536.), Collinus (414.), Crinitus (hojně), Bohuslav Hassištejský (192.—525.), Manlius (192. 198. 607.), Bern. Sturm (hojně) a j. v.

4. Vyd. B uvádí mnohem více pramenů nežli vyd. A; A 33, B 247. (Viz o tom ještě níže.)

5. Ve vyd. B Veleslavín dovolává se pramenů svých nejen ča-stěji, nýbrž často některé výňatky z nich cituje doslovně neb aspoň dle smyslu, čehož v A nečiní. Jsou to zejména: Aventinus (str. 72.), Cedrenus (60.), Cochlaeus (314.), Crantius (247. 555.), Kromer (163.), Cuspinianus (883. 463. 452. 530.), Fabricius (32.), Hájek (170. 179. 190. 233. 235. 383.), Helmold (79.), Mayer (35.), Měchovský (5. 24.

¹⁾ K $\frac{1}{11}$, $\frac{8}{1}$, $\frac{30}{1}$, $\frac{24}{2}$, $\frac{16}{3}$, $\frac{14}{5}$, $\frac{10}{8}$.

²⁾ Ke konci dubna.

³⁾ A $\frac{20}{2}$ 1464, B $\frac{21}{2}$ 1463.

⁴⁾ A $\frac{17}{6}$, B $\frac{18}{9}$ 1547; A $\frac{9}{10}$, B $\frac{2}{10}$ 1179; A $\frac{10}{11}$, B $\frac{9}{11}$ 1444.

⁵⁾ A $\frac{15}{1}$ 1559, B $\frac{16}{11}$ 1558.

⁶⁾ K $\frac{1}{11}$, $\frac{21}{11}$, $\frac{9}{3}$, $\frac{10}{3}$, $\frac{24}{3}$, $\frac{5}{4}$, $\frac{16}{4}$, $\frac{6}{5}$, $\frac{26}{5}$, $\frac{8}{4}$, $\frac{12}{6}$, $\frac{21}{6}$, $\frac{7}{11}$, $\frac{23}{11}$, $\frac{24}{11}$, $\frac{25}{11}$, $\frac{9}{12}$.

295.), Münsterova Kosmografie (194.), Orosius (109.), Sulpitius, Aeneas, Sylvius (88. 388.—613.), Vopiscus (55.), Zenocarus (131.), Kosmas (565.) a j.

6. Rozšíření shledávám dále i v tom, že k hlavám jednotlivých měsíců ve vyd. B přidán je latinský cisiojan.

7. Ve vyd. B po stranách jednotlivých zpráv jsou kratinké registry, udávající obsah jejich.

(Pokračování.)

Cantor vypůjčuje si peníze r. 1657.

Podává B. V. Konečný.

Slovutné a mnoho vzácné Poctivosti Panu Ezechielovi Moravciusovi, úředníku nad špitálem a měšťaninu na svobodném dvoře v Městě Skutči. Panu příteli mně vždycky milému k dodání.

Služba má povolná. Zdraví, štěstí i jiného všeho dobrého od Pána Boha všemohoucího Panu Ezechielovi vinšuju, věrně rád přeji.

Schválně Jindřicha syna svého k vám vysílám a vás za to přátelsky žádám, že k mé nynější nastávající důležité potřebě 3 R odešli. Nebo kdyby mi jich tak důležitá potřeba nenastávala, aniž bych Pana Ezechiele v tom avisirovati chtěl, při tom Panu Ezechielovi vynšuji veselé Alleluja, aby Pán Bůh jemu ráčil dáti v tom veselém a radostném Alleluja pomocníci, která by jemu ku pomoci od Pána Boha souzena byla, sobě ji namluviti mohl. Tu důvěrnou naději mám, že má žádost při Panu Ezechielovi skutkem naplněna bude. S tím vás v ochranu Pánu Bohu poroučena činím. Actum v Chroustovicích 27. Martii A. 1657. Váš k službám volný Václav Štefecijs Skutecký, Cantor chroustovský.¹⁾

Drobné zprávy.

Městské museum v Německém Brodě. Národopisná výstavka, která se těšila loňského roku o prázdninách pěknému účastenství, zanechá asi také trvalé stopy v novém kulturním ústavě, který se tu má zřídit. Aby sebrany materiál národopisný potomním časům se uchoval, zvolil výbor výstavní ze svého středu komitét. skládající se z pp. Ant. Vašáka, c. k. gym. profesora, Jos. Racka, učitele měst. škol, Karla Adama, učitele, jemuž svěřil vypracování stanov musejní společnosti pro Německý Brod. Komitét se bude asi řídit stanovami „Čáslavské Včely“, nicméně vynasnaží se také, aby dosavadní museum školní proměněno bylo v museum městské a aby stalo se tak jeho základem. — Krajina zdejší jest v oboru mineralogickém velice zajímavá, neboť vykazuje četné vzácné nerosty a horniny, tu také bývaly známé výnosné doly stříbrné, jež byly svého času po kutnohorských dolech největší. Dle svědectví spisovatele Jana Beckovského (nar. 1658. v Něm. Brodě) dobývala se již r. 950. v okolí města Něm. Brodu velika hojnost stříbra, tak že „každého dne sobotního do téhož města k zaplacení své mzdy do dvaceti tisíc havírů a horních dělníků přicházelo.“ Později byl jim ustanoven královský urburér, jenž měl právo zasedati na horním soudě v Jihlavě. Jak se uvádí v památku od Ambrože a Blechy vydaném, „zdejší stříbrné doly bývaly již za časů Boleslavů přičinou

¹⁾ Orig. v obecním úřadě města Skutče.

častých sporův a pátek mezi Čechy, Moravany a Uhry; tito prý odváželi zdejší stříbro na mnoha vozích, až byli od Čechů na vždy zabrání. Dle věrohodných zpráv dějepisných těšilo se hornictví německobrodské největšímu rozkvětu koncem 13. stol., kdy město a hory okolo Brodu náležely bohatému a mocnému rodu pánů z Lichtenburka. Za oněch časů byly zdejší stříbrné hory velice rozsáhlé a zaměstnávalo se jich vzděláváním veliké množství lidu hornického. Na to dosud ukazují haldy a šachty po obou březích Sázavy a štolý ústící v řeku. Leč bohužel, již od 14. století ochabovala činnost hornická, tak že čeští králové Jan a Karel IV. udělili ku povznesení hornictví městu zdejšímu četné výsady. Vypravuje se, že prý kovkopové ve válkách husitských rudné couky zasypali a šachty zakryli. Později učiněno několik pokusův o obnovení zdejšího hornictví. Císař Rudolf II. povýšil r. 1588. Německý Brod za báňské město, aby zanikající hornictví aspoň poněkud zvelebil, leč zůstalo už při marných pokusech. Kvetoucí druhdy průmysl, zvláště kozeluzský a soukenický, pro který města Brod, Příbyslav a Chotěboř jednotu cechovní tvořila se sídlem v Německém Brodě, pak obchod zajistila mu jeho poloha při cestě ku Praze a k Vídni, která mu však způsobila i mnohé strasti válečné, zvláště ve válkách husitských a třicetileté, v nichž se jméno Německého Brodu tak často vyskytuje. Město toto musilo dále zápasiti se žárlivostí sousedního města Jihlavy, k čemuž se připojují mnohé zajímavé pověsti. Přes časté zhoubné požáry udrželo město svůj zvláštní starožitný ráz, jmenovitě ve svých malebných štítech na náměstí, v arkýřích a klenbách domů, v bývalé radnici, jejíž někdejší velikolepá zasedací síň právě byla opravena, a ve chrámě děkanském, kde jsou památné obrazy českých malířův a starodávne zvony. Město má též vynikající archiv, gymnasium pěknou sbírku starožitností a škola obecná snůšku věcí pro museum, zvláště vzácné kancionaly s krásnými iniciálkami. Blíže nádraží bylo před několika roky objeveno pohanské pohřebiště na pozemcích inženýra p. J. S. Šupicha, jenž vykopané popelnice daroval museum v Kutné Hoře. Ke zřízení historického musea v Ném. Brodě slíbili pomoci své vedle národopisného odboru pp. prof. dr. V. Cintula, prof. B. Neumann, prof. F. Petr, inženýr J. Šupich, továrník V. Weidenhoffer. O místnost jakož i skříně a jiné příslušenství postará se sl. městská rada.

A. Mattuška.

Ostatky svatých a listy pod biskupskou pečeti. Nález jich uvedený byl na str. 57. a 58. II. roč. při nálezu nudovojovickém, a pro úplnost registrujeme snad nejstarší dosud známou zprávu o nálezu toho druhu, učiněném ve filiálním kostele sv. Jana Křtitele v Perálcích r. 1731. na bývalém panství Richenburském. Ve vydlabaném kameně oltářním nalezen při ostatcích pergamenový list biskupa Jana z r. 1321. Vše bylo voskovým pouzdem zamčeno a stvrzeno neporušenou pečeti jeho. Přepis listu čteme v Památkách archaeologických I 168. Podobný starý nález, ale teprve v letech padesátých učiněný, byl v starobylém kostelíčku sv. Erasma, bisk. a muč. v Rohozně, vyzdobeném malbami nejspíše za Kar. a IV. Hledána plechová puška z r. 1722., a nalezeny ostatky starší, o kterých se nevědělo. (Památky archaeologické I. 278.) *V. R.*

Opravu chrámu Páně v Týně provádí inženýr Bílý za dozoru architektů Mockra a Wiehla. Levá loď jest již úplně opravena a pracuje se na hlavní lodi. Tohoto roku opraven bude hlavní oltář nákladem 3000 zl., postranní oltáře, varhany budou vyčištěny a naladěny. Doporučena i oprava obrazů chrámových. Jest ještě otázka, jak nejhodněji zachovati překrásný relief nad portálem v Týnské uličce. Náhrobky byly z dlažby kostelní vyzdvíženy a do zdí vedlejších lodí zasazeny. Ale před tím vkreslena byla původní poloha jich do plánu pro příští věky. Sloupy olakovány a lavice vyčištěny. Arch. Mockr doporučuje odstraniti všechny postranní červotočivé oltáře barokní, nehodící prý se do gotické svatyně (?). Barokní klenba měla by se též opravit, ale zatím nelze na to ani mysliti, protože uvedené práce vyžadují značného nákladu. Nebyl chrám opravován bezmála 100 let. — S odstraněním jmenovaných oltářů nesouhlasíme. Mají již svou historii a tím i právo na zachování. Týn by příliším převáděním v gotiku i při oltářích jistě schudl.

Mír.

Sochy z doby Karla IV. objevil Ph. Dr. Boh. Matějka v klášteře poustevníků sv. Augustina v Ročově, založeném r. 1373. Albrechtem z Kolovrat. Dr. Matějka pátraje po zprávách o soše opukové Panny Marie, kterou nalezl na

hlavním oltáři, přišel v pamětní knize na záznam, dle kterého Albrecht z Kolovrat dal uvedeného již roku na hlavní oltář dvě sochy: sv. Barbory a sv. Kateřiny. Po spustošení kláštera r. 1424, zůstaly až do r. 1641, v troskách chrámových. R. 1654. znova uloženy na oltář. Při stavbě kostela ročovského r. 1746. umístil K. J. Dienzenhofer již jen sošku P. Marie na oltář, druhé dvě zmizely, až je Dr. Matějka zplesnivělé z uhlí vynesl a prohlásil je za vzácné práce sochařské ze 14. století (jsou opukové, asi 120 cm. vysoké). Nyní budou pečlivě opraveny a znova v kostele vystaveny.

L. K.—ček.

Mikuláš Wurmser, malíř cis. Karla IV., dostává mocný list od císaře, aby mohl volně pořizovati o statku svém. 6. list. 1359.

Dominus imperator fecit gracios Magistro Nicolao dicto Wurmser de Argentina, pictori suo, propter hoc, ut ipse diligenciori studio pirogata loca et castia, ad que deputatus fuerit quod ipse possit disponere, legare, donare, testari et ordinare de bonis suis omnibus mobilibus et immobilibus, et rebus suis in vita sua vel in morte pro sue libito voluntatis cum clausula ratihabicionis non obstantibus quibuscunque iuribus, consuetudinibus, statutis et ordinationibus, quibus omnibus extitit derogatum. Mandamus igitur vniversis et singulis etc., ut non impediatur sub pena indignacionis etc. presencium. Datum Pragae Anno etc. LIX. indictione XII. VIII. Idus Nouembris Regnorum etc. ad relacionem Pauli notarii etc.

Ondřej, malíř boleslavský Andreasovi malíři z Boleslavě na omalování pozytyvu odvedeno 12 fl. a co při zajednání jeho v přítomnosti pp. ratních lítkupu dáno 3 fl. — 15 fl. 1632. — 15. Jul. — Registra vinná.

Martin, zvonář v Hostinném, lil cimbál do Turnova 1633. — 28. aprilis. Martinu zvonari z Hostinného od sliti nového cymbalu pro hodiny čtvrtí, kterýž vážil 131 libru počítaje od starého metallu, co mu dáno bylo 3 kameny 15 liber po 6 kr. a za nový metall po 20 kr., mimo předešlé tři rýnské, činí 20 fl. 15 gr. Na svorník neb žroub k zavěšení 38 kr., zpropitný zvonari 1 fl. 25 kr., zámečnicku 36 kr., vodákovi samotřetímu za vytápění hranice 36 kr., šrotýři za trhání 15 kr. — Registra purkmistrův v archivu turnovském č. 6.

J. Š.

Pohřební obyčej. V únoru t. r. ohledal jsem. — jsa okresním lékařem pro VII. část Prahy — mrtvolu děvčáka, Slovačky, která se sem přistěhovala nedávno z okolí přešpurského. Při té příležitosti jsem pozoroval zajímavý obyčej pohřební: Děvčátko, pouze týden staré, bylo oděno háčkovaným čepčkem, živůtkem a košílkou. Pod košílkou rozprostřen byl malý bílý „fěrtušek“, „poněvadž si děti, jak mi babička děcka vypravovala, v nebi (na lounce) trhají do něho květinčky.“ Ručky mělo nad prsou sepaté, a mezi prsty třel krejcar. „Dává se vždy s sebou nějaký peníz na ofěru.“ jak mi stará vysvětlovala. V rakvičce pak kol mrtvolky byly rozloženy obrázky svatých a umělé květiny.

Dr. J. M.

Zprávy o spisech a časopisech.

Strnad Jos: **O založení královského města Plzně.** Publikací městského musea historického v Plzni čís. II. Plzeň 1894. Stran 25. Spisovatel v zevrubné práci této dokazuje, že Plzeň není jedním ze starších měst královských, ale právě jedním z nejmladších, vzniklým v posledním desetiletí 13. stol., s kterýmž tvrzením lze srovnati i tu okolnost, že Plzeň, ač má jedno z nejrozsáhlejších náměstí v Čechách, jest bez podloubí. Také sloh obou nejstarších chrámů svědčí pro pozdější původ. Řeší pak otázku o založení pomocí pilně snesených dokladů takto: Všechny zprávy listinné od 10—13. stol. v nichž zmínka jest o Plzni, dlužno všeměs vztahovati na Starou Plzeň, dnešní Plzenec, kteráž ovšem tehdyž prostě zvala se „Plzeň“. Na místě, kde dnes jest král. město Plzeň, bývala osada Malice, v níž stával chrám Věch Svatých. Malice po založení Plzně připojeny k městu, a staly se jeho předměstím na sever rozloženým, zvaným malickým. Plzeň jako město král. vznikla teprve za krále Václava II., asi v letech 1288—1292, kdy nejspíše tehdyž položen základ k farnímu chrámu, a kdy současně uvedeny do města oba řády Minoritův a Dominikánů. Jméno dostalo nové město královské po nejpřednější osadě dosavadní a po

hradě župním Plzni a nazýváno bylo na rozdíl od této původní Plzně, Novou Plzní čili jak v starší době se psalo Novým Plzněm. Původní Plzeň nazývána pak Starou Plzní, a jak již v první polovici 15. stol. v listinách čteme, i Plzenem, kterýžto název pak zobecněl. Doporučujeme kritickou a střizlivou práci Strnadovu zvláště těm, kdož chystají nějakou monografii do tisku. Bude jim v nejednom vzorem!

Mince království Českého za panování rodu Habsburského od r. 1526. Seš. 4. Sepsal Klim. Čermák. Nákladem F. Hoblíka v Pardubicích. V tomto sešitě popisují se mince Fridricha Falckého (1619.—20.) a Ferdinanda II. (1619.—37.). Jak obsažné jest dílo Čermákovo, založené na sbírkách numismatických, na příslušné literatuře domácí i cizí a na zprávách archivních, dokazují podrobné statí o mincovnictví českém za Fridricha Falckého a o minci téhož, která vycházela z mincoven moravských a slezských. Zvláště zajímavá stať jest o ražbě Heideberské. S povděkem uvítají sběratelé pokračování v kapitole: Mincmířtí českých mincoven a jich znamení za Fridricha Falckého. Přirozeně obsáhlejší jest mincovnictví české za Ferdinanda II., ke kterému se pojí „Převod cen starých“ a zajímavý příspěvek k dějinám cen „Nařízení živnostníkům daná o mzdě“. Jiné články: „Ceny z času dlouhé mince“ a „Ceny obuvi, oděvu a látek v XVI. a XVII. věku“ zvyšují hodnotu díla Čermákova, které takto doporučuje se za nezbytnou pomůcku nejen pro numismatika, ale i pro historika, jenž tak často by učinil svůj článek, spis přístupnějším a srozumitelnějším, kdyby ceny staré v poznámkách na nové převedl. Pomocné vědy historické nezaupímají bohužel ještě dnes takové místo, jaké by jim již dávno náleželo po boku historie, aby tato všude byla v pravdě „magistra vitae“. Také 4. sešit, čítající 64 tiskové strany, vyznačuje se skvělou úpravou; na 20 tabulkách spatřujeme 157 obrazů mincí a 24 znamení mincmířtů vesměs pečlivě provedená. Cena sešitu 1. jest zl. 1.50 a 2.—4. po zl. 2.50. Celkem vyjde asi 6 sešitů. Ještě připomínáme, že hlavním spolupracovníkem a redaktorem obrazové části jest numismat a kustod měst. musea v Pardubicích Bedřich Skrbek.

Hs.

Český Lid. Roč. III. Redigují dr. Č. Zíbrt a dr. L. Niederle, nákladem F. Šimáčka. Minulý ročník shromáždil opět velkou řadu delších i kratších prací z ethnologie, archaeologie, anthropologie a kulturní historie. Uvádíme tu jen některé delší a pozoruhodné práce. Tak rozepsal se dr. Jindř. Matiegka o malovaných modlicích knížkách 18. a poč. století nynějšího; týž autor, anthropolog osvědčený podal „Sbírku materiálů k předhistorické anthropologii zemí českých“ (III. Další lebký z doby pozdní), dále „O rozšíření kamenných nástrojů v Čechách a na Moravě vzhledem ku geologickému složen: země“ a „O tvarech srpů a jich užívání v době předhistorické“; kulturní historik dr. Z. Winter podává zprávy ze 16. stol., týkající se šatu smutku o smrti u starých Čechů; prof. Al. Jirásek obeznamuje nás se skotáckým halekáním na Náchodsku; J. Frt. Hruška kreslí nám statek i chalupu na Chodsku; Lucie Bakešová vypisuje „Dětské hry tělocvičné na Moravě“ a A. Šolta „Lidové zkazky o rýhách na zdech kostelních“. Týž autor popisuje též „Starobylé kříže v okolí Domažlic, Ném. Brodu, na Tábořsku a v Lužici“. O „pálení ohňů v Pošumaví v září a na letnice“ rozepisuje se pilný J. V. Želízko, „o Krakonošovi“ dr. Zíbrt, „o svatebních praporecích z okolí Počátek“ Frt. Lego, o „svatbě v okolí Chrásti“ Vinc. Paulus, prof. Koula o „malbách domků na nejjiž. Moravě“, prof. Hostinský „O naší světské písni lidové“, O. G. Paroubek „O lidu poddaném na panství poděbradském za 18. věku“, prof. Jos. Vávra o „vánočním chození s bukálem (bukačem) v Berouně r. 1777“. O selském statku ve Slezsku píše obšírně V. Hauer a dr. V. Tille „O studiu lidu a pohádek“, dr. Frt. Pastrnek, též známý pracovník, „O krojových názvech slovenských“, J. Zíték o obyčejí „Puška“, Jos. Klvaňa, proslulý pracovník na Moravě „O lidových krojích na moravském Slovensku“, L. Bakešová o „ozdobách ovčáckého bižiska na Moravě a na Slovensku“. Znamý pracovník v krajině hlinské JUC. K. V. Adámek podává práci „Základy — křestními listy našich staveb lidových“ a Zd. Tobolka „O Velesovi“. Přední archaeolog náš Břet. Jelinek předvádí „Památky slovanského pravěku v místních názvech se zvláštním ohledem na Čechy“, JUDr. Jar. Haasz napsal důležitou stať pro naši Společnost „Ochrana památek a starožitností u nás“, redaktor dr. Niederle „O mladší době kamenné v Čechách“, Jan Kučera „Pravěká sídliště v poříčí Olšavy, Vlárky a Senice na mor. Slovensku“, a MUC. Frt. Kučera „Předhist.

nálezy na Lounsku“. Ještě by zbývalo uvést celou řadu drobnějších, neméně cenných příspěvků, ale obmezenost místa toho nedovoluje. Kromě článků obsahuje každé číslo četné ilustrace, referáty literární a různé časové zprávy, týkající se ruchu ethnograficko-archaeologického u nás i v cizině. Přejeme, aby se počet odběratelů zdvojnásobil, jak toho jmenovaný sborník všim právem zasluhuje.

J. Kc.

Věstník národopisné výstavy československé v Praze přinesl ve 12.—24. čísle I roč. několik pozoruhodných článků, jako: anthropologickou stať Dra J. Matiegky: „K otázce o slovanském typu“ — „Národní ornament při práci řemeslné“ od Jarosl. Maňala, Péro stejné povolání prozrazuje „Statistika v krajských odborech“ od K. Kř. Úvaha: „Máme současnou píseň lidovou?“ otištěna jest pro svou zajímavost z Nár. Listů, které z denních listů dosud nejvíce věnují místa výstavě. Dr. V. Tille pojednal: O našich lidových pohádkách. Jest to přehled všeho, co dosud vykonáno v tomto oboru a základní požadavky příští práce. Má býti informací pro sběratele Frt. Rosůlek rozepsal se o „Svobodných rychtách“ a o „záklpě na české chalupě“. České stavitelství lidové má snad nejméně pracovníků! „Význam bývalých cechů řemeslných pro náš národopis“ vyložil V. R. Přerovský (pseudonym autora spisu „Dějiny a paměti řemeslných cechů města Přerova i okolí“ atd. Napsal V. L. Rošický. 1.—? V Přerově 1893.). Svě myšlenky o lesnictví a včelařství na národopisné výstavě napsali Jan Ev. Chadt a V. Švarc. Důležitý jest i článek věnovaný ruchu národopisnému na Moravě od V. H. Vedle toho čteme v každém čísle hojnost zpráv z výborů i odborů, o výstavkách, přednáškách a j. Číslem 21. převzal redakci spisovatel Jaroslav Kvapil. Trojí redakce za rok jest přece jen mnoho!

Mir.

Dr. Lubor Niederle: **Bemerkungen zu einigen Charakteristiken der altslavischen Gräber.** (Poznámky k některým charakteristickým známkám staroslovanských hrobů.) Zvl. ot. z „Mittheilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien XXIV. str. 194—209. — S 20 vyobrazeními. I. S-ovitě záušnice: Dr. N. předvádí různé tvary záušnic, vyčítá 124 (!) naleziště česká, většinou pohřebiště kosterní; šestkrát se jedná o žárové hroby, dvakrát o hromadné nálezy českých denarů; několik nálezů není blíže označeno. Z Moravy známo jest jen 18 nálezů. Na západ sahá rozšíření záušnic těch jen tak daleko, pokud země ty obydleny byly Slovany. Ještě více překvapuje, že na východě, v kolébce slovanských kmenů, jsou však také velmi řídké. Častěji se tam vyskytují kroužky s koncem jednoduše na zad zatočeným. Tento typ jest snad také starší; vlastní S-ovitě záušnice jsou tedy u západních Slovanů a zvláště v Čechách nejhojněji zastoupeny. Dle původu svého nepocházejí z Orientu (Virchowova theorie), nýbrž z území rakouského, nejspíše z Uher, kde se vyskytují již velmi časně (v první polovici prvního tisíciletí po Kr.) a v různých starších i vyvinutějších tvarech. Do Čech vnikly pak již v VII—VIII. století a rozšiřovaly se zde tak hojně, že představují později především „typ český“. — II. Vlnice: Dr. Niederle soudí dle rozšíření vlnice, že vzala svůj původ v provincialní římské keramice a že se pak ovšem nejhojněji rozšířila v zemích slovanských. — III. Okřídlené hroty kopí nejsou pro nálezy slovanské charakteristickými, naopak jsou v nich velmi řídké.

Dr. J. M.

O t á z k y.

K dotazu našemu o zámcích odpověděl jako vždy jindy pilný p. V. Cyterák. Abych mohl konečně doplniti sbírku kraslic, kterou vystavím letos na národopisné výstavě československé, prosím všech čtenářů tohoto časopisu, aby na mne nezapomněli o svátcích velikonočních. Dotazník zašlu na požádání. Kraslice buďte jen ve dřevěných krabicích do drtin uloženy.

Redaktor.

Redaktor Jan Soukup. — Nákladem Společnosti přátel starožitností českých v Praze.
Tiskem F. Šimáčka v Praze.